

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Petra PÍCHOVÁ

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Petra Píchová

**ZVLÁŠTNOSTI VÝSLECHU
SVĚDKA-POŠKOZENÉHO**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Jan Musil, CSc.

Katedra: Trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31.března 2009

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne

Podpis :

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	7
1. OBECNÉ POJMY	9
1.1. Vymezení pojmů svědek, poškozený, svědek-poškozený a oběť	9
1.2. Výslech – pojem, význam, cíl a druhy	17
2. PROCES UTVÁŘENÍ SVĚDECKÉ VÝPOVĚDI	19
2.1. CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH ETAP	20
2.1.1 VNÍMÁNÍ	21
2.1.1.1 Obecně	21
2.1.1.2 Zvláštnosti vztahující se k osobě svědka-poškozeného	23
2.1.1.3 Faktory pozitivně ovlivňující vnímání svědka-poškozeného	24
2.1.1.4 Faktory negativně ovlivňující vnímání svědka-poškozeného	25
2.1.2 ZAPAMATOVÁNÍ	26
2.1.2.1 Zapamatování obecně a paměť.....	26
2.1.2.2 Zvláštnosti zapamatování vztahující se k osobě svědka-poškozeného.....	29
2.1.2.3 Faktory pozitivně ovlivňující zapamatování svědka-poškozeného	29
2.1.2.4 Faktory negativně ovlivňující zapamatování svědka-poškozeného	29
2.1.3. MYŠLENÍ	30
2.1.4. PŘEDÁVÁNÍ INFORMACÍ - REPRODUKCE A VYBAVOVÁNÍ SI FORMOU ZNOVUPOZNÁNÍ	31
2.1.4.1 Zvláštnosti vztahující se k osobě svědka-poškozeného ..	32

2.1.4.2 Faktory pozitivně ovlivňující výpověď svědka-poškozeného	32
2.1.4.3. Faktory negativně ovlivňující výpověď svědka-poškozeného	36
2.2. SUGESCE A SUGESTIBILITA JEDINCE.....	37
3. PŘÍPRAVA A PRŮBĚH VÝSLECHU	38
3.1. PŘÍPRAVA VÝSLECHU.....	38
3.1.1. Příprava organizačně-materiální.....	38
3.1.2. Příprava obsahová (analytická a syntetická).....	39
3.2. PRŮBĚH VÝSLECHU.....	40
3.2.1 Taktické postupy výslechu	41
3.2.1.1 Formování psychologického kontaktu mezi vyslýchajícím a svědkem-poškozeným	43
3.2.1.2 Analýza výpovědi svědka-poškozeného v průběhu výslechu	44
3.2.1.3 Poskytování pomoci při překonávání překážek vypovídat a k vybavení si zdánlivě zapomenutého	46
3.2.1.4 Působení na vyslýchaného, který vypovídá nepravdivě ..	48
4. ZVLÁŠTNOSTI VÝSLECHU JEDNOTLIVÝCH VÝSLECHOVÝCH SKUPIN Z HLEDISKA SUBJEKTIVNÍHO STAVU OSOB A ZVLÁŠTNÍ DRUHY VÝSLECHY	50
4.1. Zvláštnosti výslechu z hlediska subjektivního stavu osob ..	50
4.1.1 Výslech svědků-poškozených mladších 15 let	50
4.1.2 Výslech mladistvých svědků-poškozených	53
4.1.3 Výslech osoby staré	54
4.1.4 Výslech osoby nemocné a osoby zraněné	54
4.1.5 Výslech osoby umírající	55
4.1.6 Výslech osoby psychicky defektní	55
4.1.7 Výslech těhotné ženy	55
4.2 Zvláštnosti výslechu podle druhů výslechu	56

4.2.1 Výslech utajeného svědka	56
4.2.2 Opakovaný výslech	56
5. SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE neboli druhotné poškození oběti	
trestného činu	57
5.1. POJEM VIKTIMIZACE.....	57
a) primární viktimizace	57
b) sekundární viktimizace	57
c) terciární viktimizace	59
5.2. PŘEDCHÁZENÍ SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACI.....	59
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	64
SEZNAM ZKRATEK	66
PŘÍLOHA - Doporučení pro jednání policistů s oběťmi trestných činů ...	67
SUMMARY	69

ÚVOD

Určitě většina z nás se už na vlastní kůži ocitla v postavení ať už svědka, poškozeného nebo svědka-poškozeného. Ale co vlastně znamená, když se řekne svědek-poškozený? Jaká má práva? Jak se s ním v trestním procesu zachází? Kde najdeme úpravu jeho postavení? Lze svědkovi-poškozenému nějak ulehčit jeho postavení a stres, který v průběhu vyšetřování jistě zažívá? Existují nějaké zvláštnosti specifické pro svědka-poškozeného týkající se jeho výslechu? Na to se budu snažit hledat odpovědi v mé práci, která je zaměřena právě na zvláštnosti vztahující se na svědka-poškozeného v průběhu výslechu, proces formování jeho výpovědi, přístup orgánů činných v trestním řízení k němu, a zejména přístup policie, protože ti obvykle bývají v prvním kontaktu s osobou svědka-poškozeného.

Z vlastní zkušenosti, kdy jsem se stala svědkem-poškozeným vloupání, mohu říct, že první kontakt s policií nebyl úplně podle mých představ a doporučení, které se uvádějí v teoretických příručkách. Dokonce i další lidé mi v průběhu sepsání této práce potvrdili, že přístup policie ani v jejich případech nebyl ideální, a že výslech a následné úkony přinášely spíše stres a zvyšování pocitů bezmoci a nedůvěry vůči orgánům činným v trestním řízení a toho, že by byl pachatel odhalen a spravedlivě potrestán. Tyto pocity a předsudky mohou vést i k tomu, že některé trestné činy menšího rázu nebývají ani oznámeny. Jak je možné, že osoby, které byly trestným činem poškozeny se bojí domáhat svých práv? Proč lidé nad některými trestnými činy, například drobnými krádežemi, jen mávnou rukou, nebo je raději vůbec neoznámí? Je to z důvodů obav z přístupu orgánů činných v trestním řízení nebo reakcí okolí? Ale proč neoznámí ani některé závažnější činy, jako například znásilnění nebo domácí násilí? Upřímně doufám, že toto jsou opravdu jen výjimky.

K sepsání práce s problematikou svědka-poškozeného mě přivedla, jak už jsem uvedla výše, vlastní zkušenost s průběhem výslechu. Pokusím se jen krátce nastínit, jak výslech probíhal. Během našeho výslechu na služebně pan vyšetřovatel vyřizoval telefonní hovory, neustále odbíhal, nechal v průběhu výslechu otevřené dveře do vedlejší místnosti, kde seděli jiné osoby čekající na výslech v jiném případě. Také mě překvapila věta pana vyšetřovatele při sepsání protokolu, že můžu sice podat trestní oznámení na neznámého pachatele, ale pravděpodobnost, že by byl dopaden je tak malá,

že to vlastně ani nemá cenu a jestli si to nechceme ještě rozmyslet. Věřím, že tohle byl opravdu pouze výjimečný případ, a že se přístup k poškozeným zlepšuje.

Poškozeným bylo zasaženo do jejich práv a svobod, oni by měli být v první řadě chráněni, a měla by jim být poskytnuta možnost domáhat se svých práv a také v případě potřeby poskytnuta následná pomoc, protože někdy ani tak nezáleží na samotných škodách způsobených trestným činem, ale na psychických následcích, které mohou v souvislosti se způsobeným trestným činem a vyšetřováním vzniknout, a které mohou být krátkodobého či dlouhodobého rázu.

Ve své práci se kromě obecných charakteristik, pozitivních a negativních vlivů působících na formování výpovědi a postupu při výslechu zabývám i předcházení vzniku těchto psychických následků.

1. OBECNÉ POJMY

1.1. VYMEZENÍ POJMŮ SVĚDEK, POŠKOZENÝ, SVĚDEK-POŠKOZENÝ A OBĚŤ

SVĚDEK A POVINNOST SVĚDČIT

Obecný výklad pojmu svědek v zákoně stanoven není, upravena je pouze výpověď svědka jako jeden z důkazních prostředků, a to v §§ 97-104 TŘ. „Svědék je osoba rozdílná od obviněného, která byla vyzvána orgánem činným v trestním řízení, aby vypovídala o tom, co je jí známo o trestném činu, jeho pachateli a o okolnostech důležitých pro trestní řízení, o okolnostech, které viděla, slyšela nebo jinak vnímala svými smysly. „¹⁾ Svědkem může být tedy pouze osoba fyzická, protože jen ona může svými smysly přímo vnímat skutečnosti zakládající trestný čin. Zároveň platí, že osoba svědka je osobou nezastupitelnou a nezaměnitelnou, což znamená, že způsobilost svědčit není vázána na způsobilost k právním úkonům, není vázána ani na nepodjatost a nestrannost, a že za svědka se nepovažuje ani osoba, která dané skutečnosti vnímala pouze zprostředkovaně, jako např. znalec pověřený vypracováním znaleckého posudku. Znamená to tedy, že svědkem může být jakákoli fyzická osoba, která je schopna svými smysly vnímat. Nezávisí přitom, zda se jedná o našeho občana či cizího státního příslušníka, dítě, osobu s fyzickou či duševní vadou trvalého nebo přechodného rázu. Podstatné je, aby byla schopna správně vnímat a vypovídat o okolnostech případu.

Ještě je třeba dodat, že svědkem nemůže být obviněný, osoba podezřelá z trestného činu, obžalovaný, spoluobviněný, ani osoba, proti které se vede přípravné řízení. Ovšem existuje výjimka, a to případ, kdy proti této osobě nelze vést trestní řízení (nedostatek věku, promlčení trestného činu), v tomto případě by osoba mohla jako svědek vypovídat. S pojmem svědek souvisí i povinnost svědčit zakotvená v § 97 TŘ, a která znamená, že *každý je povinen se na předvolání dostavit a vypovídat jako svědek o tom, co je mu známo o trestném činu a o pachateli nebo o okolnostech důležitých pro trestní řízení*. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že povinnost svědčit v sobě zahrnuje povinnost dostavit se na předvolání a povinnost vypovídat jako svědek. Povinnost dostavit se

¹⁾ CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRÍVNA, T.: Trestní právo procesní. Praha:ASPI, 2008, s. 316

k výsledku je všeobecná, ovšem v § 10 TŘ existují výjimky, a sice pro osoby požívající diplomatických imunit a výsad. Pro osoby, jejichž výslech je zakázán podle § 99 TŘ a pro osoby mající právo odepřít výpověď podle § 100 TŘ povinnost dostavit se k výsledku platí.

Povinnost vypovídat platí všeobecně, ale také existují výjimky, taxativně uvedené v trestním řádu, na něž se povinnost dostavit se k výsledku a vypovídat jako svědek nevztahuje. Povinnost svědčit je zde prolomena v § 99 TŘ, kde jsou uvedeny případy *zákazu výslechu ex offo*, a v § 100 TŘ, kde je zakotveno *právo odepřít výpověď* za stanovených podmínek. V případě § 99 TŘ jde o veřejný zájem, konkretizovaný *zachováním utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem* a dále v případě, že *by byla výpovědí porušena státem uložená nebo uznaná povinnost mlčenlivosti*. Z tohoto pravidla existují výjimky, za kterých je výslech přípustný, a sice zproštění povinnosti zachovat informace v tajnosti příslušným orgánem, pokud ovšem nejde o informace, které jsou ve zvláštním zákoně klasifikovány jako Důvěrné nebo Vyhrazené (platí povinnost vypovídat), tak i zproštění povinnosti mlčenlivosti příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má, pokud ovšem nejde o trestné činy, ohledně nichž má svědek oznamovací povinnost podle trestního zákona, pro ně také platí povinnost vypovídat. Nikdy ovšem nesmí být státu výpovědí způsobena vážná škoda. Dalším případem výjimek je § 10 TŘ, kde se obecně hovoří o vynětí z pravomoci orgánů činných v trestním řízení, jde-li o skutečnosti, které se poslanci, senátoři a soudci ústavního soudu dozvěděli při výkonu své funkce (viz. článek 28 Ústavy, který stanoví, že *poslanec i senátor má právo odepřít svědectví o skutečnostech, které se dozvěděl v souvislosti s výkonem svého mandátu, a to i poté, kdy přestal být poslancem nebo senátorem*, a článek 86 odst. 3 Ústavy, který stanoví, že *soudce Ústavního soudu má právo odepřít svědectví o skutečnostech, které se dozvěděl v souvislosti s výkonem své funkce, a to i poté, kdy přestal být soudcem Ústavního soudu*).

Na druhé straně existuje právo odepřít výpověď za podmínek stanovených zákonem, upravené v § 100 TŘ, které se řídí ryze soukromým zájmem. Právo odepřít vypovídat jako svědek se vztahuje na *příbuzného obviněného v pokolení přímém, jeho sourozence, osvojitele, osvojence, manžela, partnera a druhu*, a dále *jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v*

poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní. O právu odepřít výpověď musí být svědek poučen, to platí i u zákazu výslechu. Důvody, pro které odmítá vypovídat, musí být sděleny orgánu činnému v trestním řízení. I zde však existuje povinnost vypovídat, jde-li o trestné činy, u kterých zákon stanoví oznamovací povinnost (§168 TZ). Pro příklad uvedu trestné činy podle § 215 TZ týrání svěřené osoby nebo podle § 179 TZ obecné ohrožení, pokud se o nich hodnověrným způsobem dozví.

Procesní role svědka je chápána jako zdroj důkazního prostředku tzv. výpovědi. Při hodnocení výpovědi není prověřována jen pravdivost samotné výpovědi v porovnání s dalšími zjištěnými důkazy, ale zároveň i věrohodnost osoby svědka. Svědek bývá považován za subjekt řízení v omezené míře, a to v případě pokud uplatňuje nároky na svědečné.

Svědka, na rozdíl od osoby poškozené, nebývá na případu osobně zainteresován, a obvykle událost prožívá bez citových emocí.

Při vymezení obecných pojmů se budu snažit dávat příklady pro lepší pochopení pojmů. Příklad: Svědkem může být osoba, která vidí pachatele krádeže při činu nebo osoba, která u pachatele krádeže vidí kradenou věc.

POŠKOZENÝ

Zákonná definice poškozeného, jak v pozitivní tak negativní formě, je obsažena v § 43 TŘ a sice tak, že se za poškozeného považuje osoba, která byla na svých právech a svobodách poškozena trestným činem, může jím být jak osoba fyzická tak osoba právnická. Pozitivní definice vymezuje poškozeného v §43 odst. 1 TŘ jako toho, *komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda.* Negativní definice v odst.2 § 43 TŘ naopak *za poškozeného nepovažuje toho, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.*

Poškozené můžeme podle TŘ rozdělovat na ty, kteří mohou žádat, aby soud v odsuzujícím rozsudku obžalovanému uložil povinnost nahradit škodu, která byla trestným činem způsobena, a na ty, kteří toto právo nemají. Do první skupiny patří zejména poškozený, kterému vznikla trestným činem újma na zdraví nebo majetková

škoda. Zároveň jsou v § 43 ods.3 TŘ uvedeny podmínky, které musí být splněny, a sice podání takového návrhu na náhradu škody, aby z něj bylo patrné kdo, z jakých důvodů a v jaké výši nárok uplatňuje, a zároveň splnění lhůty k podání, nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Pokud poškozený práva na náhradu škody využije a jsou splněny podmínky podání návrhu na náhradu škody, stává se poškozený subjektem adhezního řízení. Druhou skupinu poškozených tvoří ti, kteří toto oprávnění na náhradu škody nemají, a kteří tedy nemohou být subjektem adhezního řízení. Půjde zejména o poškozené, kterým byla způsobena morální nebo jiná škoda.

Pojem poškozený vyjadřuje především procesní postavení toho, komu byla trestným činem způsobena újma, a který má oprávnění plynoucí z tohoto postavení v průběhu celého trestního řízení. „Trestní řád umožňuje poškozenému aktivní účast v trestním řízení v postavení strany (§ 12 ods. 6 TŘ), a to bez ohledu na to, zda má nebo nemá právo být subjektem adhezního řízení“.²⁾

Poškozený je považován za subjekt trestního řízení, účastní-li se adhezního řízení na náhradu škody. Být subjektem znamená, že: „má a vykonává vlastním jménem vliv na průběh řízení a zákon mu dává k uskutečnění tohoto vlivu určitá procesní práva nebo určité povinnosti.“³⁾

Pokud jde o narovnání, je okruh poškozených v § 310a TŘ omezen tak, že *práva poškozeného podle § 309 a § 311 nepřísluší tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody*. Z narovnání je tedy vyloučen právní nástupce poškozeného, protože není považován za poškozeného. Poškozený na rozdíl od osoby svědka bývá obvykle na věci zainteresován, přeje si potrestání pachatele za každou cenu, a potrestání pachatele bere ho jako své zadostiučinění. Proto při výpovědi svědka je třeba brát zřetel na možná zkreslení. Na závěr tohoto odstavce lze poznamenat, že význam poškozeného se uplatní nejen při oznamování trestné činnosti, ale současně i při jejím objasňování.

Příklad: Poškozeným je osoba, které byla odcizena věc, nebo například osoba, která byla uražena na cti.

OBĚŤ

Existuje několik pohledů na výklad pojmu oběť. Různé je chápání oběti v kriminologii, kriminalistice, viktimologii a v právu. Pojem oběť jako pojem právní je ustaven až

² JELÍNEK, J. Poškozený v českém trestním řízení. Praha: Karolinum, 1998, s. 8

³ CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRÍVNA, T. a kolektiv: Trestní právo procesní. Praha: ASPI, 2008, s. 85

zákonem č. 209/1997 Sb. ve znění pozdějších předpisů o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Zde je oběť chápána jako zvláštní kategorie poškozeného, jako oběť trestného činu. Dle tohoto zákona se oběti podle § 2 odst. 1 *rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví* a navíc se za oběť podle § 2 odst. 2 *považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu*. V těchto případech jde tedy o oběť, která utrpěla újmu zprostředkovaně, a která je v zákonem stanoveném vztahu s poškozeným. Jako příklad oběti podle zákona 209/1997 Sb. uvádím oběť trestného činu podle § 221 TZ ublížení na zdraví nebo §225 TZ rvačky.

Kriminologické nazírání pojmu oběť je různorodé. V knize *Poškozený v českém trestním řízení* od J. Jelínka jsou uvedena 3 různá pojetí oběti, vždy se ovšem jedná o jednotlivce. Nejširší pojetí oběti do sebe zahrnuje každého, kdo utrpěl škodlivý následek, ať už vlivem vnější či vnitřní události a jako příklady těchto událostí jsou uvedeny živelná pohroma, nemoc, válka. Jako na oběti se v užším pojetí na fyzické a právnické osoby pohlíží, byla-li jim trestným činem způsobena újma na majetku, těle, cti nebo jiných právech. V nejužším pojetí se za oběť považuje člověk, který utrpěl trestným činem jakoukoli újmu, ať už na životě, zdraví, majetku, cti nebo jiných právech.⁴⁾

V knize *Základy kriminologie a trestní politiky* je pojem oběť rozšířen tím způsobem, že se u vybraných trestných činů, kterými jsou trestné činy proti životnímu prostředí, počítačová kriminalita, teroristický útok, nejzávažnější příčiny neobjasněné hospodářské kriminality za oběť nepovažuje jedinec, ale společnost jako celek, dále stát, právnická osoba nebo zájmová organizace.⁵⁾

Naopak v kriminalistice se pojem oběť vykládá poměrně úzce. Kriminalistickou definici pojmu oběť čerpám z knihy *Poškozený v českém trestním řízení*, a sice: „ Za oběť je považována pouze konkrétní fyzická osoba, která utrpěla v souvislosti se spácháním

⁴⁾ JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 31

⁵⁾ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005, s.161

trestného činu újmu na životě, na zdraví, na majetku, na cti nebo na jiných subjektivních právech.“⁶⁾ Příkladem kriminalistického pojetí oběti je také např. trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 TZ, ale i např. porušování domovní svobody podle § 236 nebo pohlavní zneužívání podle § 242 TZ.

Shodnost se zákonem č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti ve znění pozdějších předpisů je v tom, že se jedná o konkrétní fyzickou osobu, které byla způsobena újma. Naopak rozdílnost spatřuji v omezení kriminalistického pojetí pouze na danou fyzickou osobu, kdežto zákon č. 209/1997 Sb. se vztahuje i na osoby poškozené zprostředkovaně, a také na to, že v kriminalistickém pojetí jde o újmu na subjektivních právech, nikoli jen škoda na zdraví.

Oběť se v kriminalistickém pojetí nevyskytuje u všech trestných činů, ale jen u těch, jejichž objektem jsou statky osobní povahy. Avšak zároveň je třeba naplnit podmínku existence újmy jako objektivně vzniklého poškození oběti, vzniklé jako následek trestného činu. Zda byla způsobena újma je posuzováno z hlediska objektivního, což znamená, že subjektivní posouzení oběti o tom jestli újma vznikla není rozhodující.

V knize Kriminalistika je uvedeno, že se za oběti považují i osoby, které si své poškození zčásti samy zavinily, nebo osoby, kterým trestný čin vyhovuje, např. konzumenti drog, nebo i malé dítě, které si dosud neuvědomuje důsledky na něm spáchaného činu, nebo oběť domácího násilí, která si nepřeje potrestání pachatele.⁷⁾

Pojem poškozený se jen částečně překrývá s pojmem oběť trestné činnosti. Pojem oběť je v něčem širší a naopak v něčem užší než pojem poškozený. Prvním rozdílem je to, že obětí může být pouze fyzická osoba, kdežto poškozeným jak fyzická osoba, právnická osoba i stát. Druhým rozdílem je, že se za oběť považují i jiné osoby, než jen osoba, které byla způsobena škoda na zdraví (přímá oběť), za současného splnění dalších podmínek, a sice v případě, že tato osoba zemřela a zároveň byla rodičem, manželem atd. Jde tedy o osoby, kterým vznikla újma zprostředkovaně smrtí přímé oběti, zejména půjde o nejbližší členy rodiny, osoby, které byly odkázány na péči zemřelé osoby.

Pro vysvětlení pojmu škody způsobené oběti vycházím z knihy Trestní právo procesní, kde se uvádí, že kromě majetkové škody vznikají oběti i škody psychického rázu, emocionální strádání, omezení základních práv, a i mnohé další nepříjemnosti, které

⁶⁾ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J.:Kriminalistika. 2.vyd. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 66

⁷⁾ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J.:Kriminalistika. 2.vyd. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 66

musí oběť snášet v souvislosti s následným trestním řízením. Dále se zde uvádí, že pro pojem oběti je také charakteristický vznik újmy, a následkem toho i zhoršení sociálního postavení jako bezprostřední následek jednání vykazující znaky trestného činu, a také to, že pro vznik újmy ovšem není podstatné, zda byl pachatel činu odhalen, nebo zda proti němu lze vést trestní stíhání. “⁸⁾

Oběť je obvykle očitým svědkem trestného činu, mnohdy bývá i svědkem jediným, proto představuje nejdůležitější zdroj informací o trestném činu, může být také oznamovatelem trestného činu, iniciátorem zahájení před-procesního objasňování nebo přímo trestního řízení.

Příklad: Obětí je osoba, která byla znásilněna nebo například potomek zavražděné osoby.

SVĚDEK-POŠKOZENÝ

V českém trestním řízení se připouští, aby jako svědek byl slyšen i poškozený, v tomto případě, kdy je poškozený zároveň svědkem události, o něm hovoříme jako o svědku-poškozeném. Musíme mít na paměti, že osoba svědka-poškozeného zpravidla má na výsledku řízení osobní zájem, a proto může být jeho výpověď zkreslena. Nyní se pokusím o určitou charakteristiku pojmu svědka – poškozeného. Lze říci, že je to osoba, která byla na svých právech a svobodách poškozena trestným činem, tedy které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, a která byla orgánem činným v trestním řízení vyzvána, aby jako svědek vypovídala o skutečnostech, jež vnímala svými smysly. I pro svědka – poškozeného platí obecná povinnost vypovídat, která je ale omezena v § 100 TŘ pro osobu blízkou. (podrobněji se věnuji výkladu tohoto paragrafu níže). Nejen že výslech svědka – poškozeného je důkazním prostředkem, ale zároveň v mnoha případech bývá jeho výslech podnětem pro zahájení trestního řízení a pro vyšetřování uváděného trestného činu. Stejně jako u osoby poškozené, i zde platí nebezpečí zkreslení chování svědka-poškozeného, vyvolané zainteresováním na věci, jak se ostatně uvádí i v knize *Trestní právo procesní* takto: „ U tohoto druhu svědka ovšem je třeba zpravidla přihlídnout k tomu, že jeho výpověď může být zkreslena jednostranným zájmem na náhradě škody, resp.

⁸ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: .H.Beck, 2007, s. 270

u poškozeného, který požadavek na náhradu škody uplatnit nechce ani nemůže, pak zvýšenou snahou o usvědčení obviněného jako formu odplaty za spáchaný trestný čin“.⁹⁾

Pokud svědek – poškozený nevyužije právo odepřít výpověď podle § 100 TŘ, je-li ve vztahu blízkém k obviněnému, má povinnost vypovídat a účastnit se řízení. To může být provázeno velkým psychickým tlakem na jeho osobu, zejména je-li podroben opakovaným výslechům a zveřejňování informací z jeho soukromého života.

„ Jeho soukromé záležitosti se snadno mohou stát veřejnými, musí čelit riziku, že jeho věrohodnost bude zpochybňována, sám se může stát obětí odplaty ze strany pachatele, příbuzných nebo sympatizantů pachatele.“¹⁰⁾

Od svědka – poškozeného se i přes jeho věcnou zainteresovanost a mnohdy požadavku přísného potrestání pachatele, vyžaduje úplná a pravdivá výpověď pod hrozbou potrestání za trestný čin křivé výpovědi podle § 175 odst. 2 TZ.

Výklad § 100 TŘ Právo odepřít výpověď

Nyní bych se ještě chtěla podrobněji vrátit k detailnějšímu výkladu § 100 TŘ. Tento paragraf je zaměřen na ochranu vzájemných vztahů mezi nejbližšími příbuznými a blízkými osobami. Jde o rozšíření zásady uvedené v čl. 37 odst. 1 LZPS, podle níž má každý právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. V odst. 1 je zmíněno právo odepřít výpověď vznikající již pouhou existencí příbuzenského vztahu mezi svědkem a obviněným. Jde o právo odepřít výpověď, nikoli povinnost, to znamená, že se k němu přihlédne pouze v případě, že to osoba sama navrhne, samozřejmě po náležitém poučení před samotným výslechem. Právo odepřít výpověď neznamena právo nedostavit se k podání výpovědi, proto je svědek povinen se dostavit osobně. Zároveň je třeba uvést důvod, pro který svědek využívá práva odepřít výpověď. Pro stanovení osob příbuzných a osob blízkých se vychází ze ZoR. Příbuzní v pokolení přímém zahrnují předky a potomky, dále mají právo odepřít výpověď sourozenci, osvojitelé a osvojenci, manželé, partneři. Podle občanského práva i osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní, tudíž by bylo možno pod § 100 zahrnout i poměr druha a družky. Pro

⁹⁾ CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRÍVNA, T.: Trestní právo procesní. Praha: ASPI, 2008, s. 334

¹⁰⁾ JELÍNEK, J.: Poškozený v českém trestním řízení. Praha: Karolinum, 1998, s. 9

právo odepření výpovědi musí existovat tento blízký vztah v době, kdy má být proveden výslech.

V odstavci 2 je právo odepřít výpověď zúženo na existenci nebezpečí trestního stíhání sobě samému nebo dalším osobám, které jsou v příbuzenském nebo obdobném vztahu ke svědkovi. Není tedy vztah mezi svědkem a obviněným, jak je uvedeno v odst. 1.

Odstavec 3 znamená povinnost vypovídat, i kdyby existoval příbuzenský poměr či nebezpečí trestního stíhání. Platí pro trestné činy uvedené v § 168 TZ, u kterých je stanovena oznamovací povinnost.

1.2. VÝSLECH – POJEM, VÝZNAM, CÍL A DRUHY

POJEM, VÝZNAM, CÍL

V této pasáži se budu věnovat výslechu jako obecnému pojmu, jako metodě získávání důkazního prostředku tj. výpovědi, pomocí níž orgány činné v trestním řízení zjišťují potřebné informace. Aby mohl být výslech použit jako důkazní prostředek, musí se uskutečnit před orgánem činným v trestním řízení.

Zákonná definice výslechu chybí, proto jsem jako definici výslechu použila definici z knihy *Kriminalistika*, která stanoví toto: „Výslechem v kriminalistice rozumíme kriminalistickou metodu, kterou se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslychaných osob, za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností vyslychaného i vyslychajícího.“¹¹⁾

Vlastní průběh výslechu a podmínky, které je třeba dodržovat již v zákoně stanoveny jsou, podrobněji jsou zpracovány v *kapitole 3 Příprava a průběh výslechu*.

Důležitým pojmem, který souvisí s výpovědí, jsou tedy paměťové stopy představující:

„odraz objektivní reality, který vznikl a formoval se ve vědomí člověka v příčinných souvislostech s kriminalisticky významnou událostí.“¹²⁾

Informace, které jsou výslechem získány nemusí představovat pouze důkazní prostředky pro objasnění dané věci, ale zároveň mohou být vodítkem pro další

¹¹ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 327

¹² STRAUS, J. a kolektiv: *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 100

konkrétní postup ve vyšetřování, ať už týkající se taktiky vedení výslechu, rozšíření vyšetřovacích verzí, omezení vyšetřovacích verzí, úprava plánu vyšetřování atd.

Pro lepší objasnění pojmu výslech jsem za základ vzala i pojmové znaky uvedené v knize Kriminální taktika. Jde jednak o získávání kriminalisticky a právně relevantních informací z paměťových stop vyslychaného, což znamená získávání důkazních prostředků, ale i dalších informací použitelných pro vedení vyšetřování a trestního řízení. Za druhé jde o reprodukci těchto poznatků vyslychaným, což znamená sdělování informací fixovaných ve vědomí vyslychaného. A za třetí zákonem stanovený rámec výslechu v trestním řádu, ať už týkající se důvodů výslechu, vzájemného postavení vyslychajícího a vyslychaného, práv a povinností z něj vyplývajících, hrozby sankcí v případě uvedení nepravdivých skutečností atd.¹³⁾

Cílem výslechu je tedy získat úplné a věrohodné poznatky o vyšetřované události zafixované ve vědomí člověka, které představují právně relevantní informace a jsou důležité pro vyšetřování i vlastní trestní řízení.

DRUHY VÝSLECHU

Výslechy můžeme dělit na jednotlivé druhy např. podle osoby, proti které se výslech vede, psychického (např. osoby duševně nemocné) a fyzického stavu (např. osoby nemocné, těhotné), nebo podle postavení v procesu (např. osoby obviněné, podezřelé, svědka, znalce) nebo i podle dalších kritérií. Stanovení druhu výslechu má význam pro samotné vedení výslechu, stanovení taktiky výslechu a přizpůsobení výslechu okolnostem.

V knize Kriminální taktika je obsaženo základní dělení výslechu a sice:

- Druhy výslechu podle procesního postavení vyslychané osoby:
 - vyžadování potřebných vysvětlení
 - výslech svědka (tato úprava je obsažena v §§ 97-104, § 55 odst.2 TŘ)
 - výslech znalce (§108 TZ)
 - výslech podezřelé, zadržené osoby
 - výslech obviněného (§91-95 TZ)
 - výslech obžalovaného

¹³ STRAUS, J. a kolektiv: Kriminální taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 102

- Podle vztahu vyslýchané osoby k vlastní výpovědi rozlišujeme:
 - a) výslech osob, které chtějí vypovídat pravdu a jejichž úmysl se kryje s nastalým následkem
 - b) výslech osob, které chtějí vypovídat pravdu, avšak úmysl se z některých objektivních nebo subjektivních důvodů s nastalým následkem nekryje
 - c) výslech osob, které nechtějí vypovídat pravdivě
- Dalšími kritérii je například psychický či duševní stav vyslýchané osoby, věk vyslýchané osoby apod.¹⁴⁾ Podle fyzického a psychického stavu vyslýchaného můžeme rozdělovat výslech na výslech nezletilce, výslech mladistvého, výslech osoby staré, výslech osoby nemocné, výslech osoby zraněné, výslech osoby umírající, výslech osoby psychicky defektní, výslech těhotné ženy.

V knize Kriminologická taktika jsou tato další kritéria nazývána jako vybraná kriminologicko-taktická hlediska. Kromě věku, mentální úrovně, fyzického a zdravotního stavu sem zařazuje i předchozí kriminální zkušenost.

Význam dělení výslechu na jednotlivé druhy vzhledem k vyslýchané osobě, má význam pro vedení výslechu a taktické postupy, které je třeba použít. O vedení výslechu a přizpůsobení jednotlivým skupinám vyslýchaných pojednává kapitola 4 *Zvláštnosti výslechu jednotlivých výslechových skupin*.

2. PROCES UTVÁŘENÍ SVĚDECKÉ VÝPOVĚDI

Proces utváření v sobě zahrnuje jednotlivé etapy, ve kterých se formuje výpověď a zároveň se zde mohou objevit ať pozitivní nebo negativní okolnosti, které proces ovlivňují.

„Výpovědí se rozumí sdělení vyslýchané osoby učiněné v průběhu výslechu a zadokumentované podle příslušných právních předpisů.“¹⁵⁾

¹⁴ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminologie. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 327

¹⁵ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminologie. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 328

2.1. CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH ETAP

Proces formování výpovědi probíhá v několika etapách, které na sebe navzájem navazují, a které v konečném důsledku ovlivňují výpověď. Pro rozdělení jednotlivých etap beru za základ rozdělení, které je obsaženo v knize *Kriminalistika*, a sice:

• **Získání, shromáždění a zpracování informace**

První fáze formování výpovědi je poznávacím procesem spočívajícím v odrážení určitých skutečností ve vědomí konkrétního člověka. Kvalitu vnímání ovlivňují zejména vnější podmínky, kterými jsou podmínky akustické, termické a optické, dále fyziologické podmínky, mezi které patří například krátkozrakost, nahluchlost atd., a také subjektivní podmínky, kterými jsou psychické složky osobnosti jako pozornost, emoce, city, psychická kondice atd.

• **Fixace, podržení a přepracování informace**

Tato fáze formování výpovědi znamená udržení si a zachování v paměti toho, co bylo vnímáno, ovšem nesmíme zapomenout ani na zároveň probíhající proces zapomínání. Proces zapomínání ovlivňují zejména intenzita prožitku, protože si spíše pamatujeme to, co se bezprostředně subjektu vnímání dotýkalo, dále úsilí uchovat si prožitek v paměti, jelikož chceme-li si záměrně něco uchovat v paměti, většinou se tato informace uchová v paměti déle, nesmíme zapomenout ani na věk vyslychaného, neboť obecně platí, že lidé středního věku si nejlépe zapamatovávají, také vliv času, neboť čím delší čas uběhl od události tím vzpomínky slábnou, a také samozřejmě vliv následných dojmů protože se má obecně za to, že následné dojmy vytlačují z paměti to, co bylo vnímáno dříve.

• **Vybavení a reprodukování informace**

V této fázi formování výpovědi dochází ke kvalitativním i kvantitativním změnám. Proces vybavování je spojen s procesem vzpomínání, který bývá ovlivněn emocionálním stavem osoby, jejími zájmy a potřebami. Při reprodukci vnímaného a zapamatovaného může dojít i k nezáměrnému vyplňování mezer představami, zkušenostmi i tím co o věci slyšel (klamné vzpomínky a vzpomínkové chyby), proto se zde může vyskytnout nebezpečí značného zkreslení, které je třeba vzít při výslechu v úvahu. Proto závisí i na vyslychajícím, jakým stylem klade otázky, a jakým způsobem vede výslech.

V neposlední řadě ovlivňují proces vybavování i emoce, neboť při silném rozrušení si osoba nemusí vzpomenout na věci, které by si jinak za normálních okolností vybavila.

- *převzetí, přepracování a procesní podchycení informace vyslychajícím*¹⁶⁾

Jak už bylo uvedeno výše, reprodukuje vyslychaná osoba informace obsažené v paměťových stopách pomocí řeči. Na vyslychajícím je, aby tyto informace zachytil a zaznamenal, pokud možno v co nejpřesnější podobě. „Vyslychající toto sdělení znovu vnímá, analyzuje a hodnotí a v nezbytně pozměněné podobě je procesně dokumentuje.“¹⁷

V průběhu těchto etap formování výpovědi působí *základní psychologické faktory*, které mají vliv na výpověď, jsou jimi:

- *vnímání*
- *paměť*
- *myšlení*
- *reprodukce*¹⁸⁾

Na jednotlivé základní psychologické faktory se zaměřuji v následujících podkapitolách, kde jednotlivé procesy formování výpovědi nejprve obecně charakterizují, dále probírám zvláštnosti, které se týkají svědka-poškozeného, a uvádím příklady faktorů, které jednotlivé etapy formování výpovědi svědka-poškozeného ovlivňují, ať již jsou pozitivního či negativního rázu.

2.1.1. VNÍMÁNÍ

2.1.1.1. Obecně

Proces formování výpovědi začíná vnímáním, které lze definovat takto: „Základním poznávacím procesem je vnímání, tj. postihování (odrážení, zobrazování v mozku) jevů, které v daném okamžiku působí na naše smyslové orgány.“¹⁹⁾

¹⁶ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminálnístika. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 328

¹⁷ SPURNÝ, J.: Psychologie výslechu. Praha: Portál, 2003, s. 23

¹⁸ STRAUS, J. a kolektiv Kriminálnístická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, str. 104

¹⁹ MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B.: Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966, s. 32

Vnímání neboli percepce je tedy psychický proces, kterým zobrazujeme jevy působící na naše smyslové orgány. Straus ve své knize *Kriminalistická taktika* vysvětluje co jsou vjemy a sice tak, že: „vjem je výsledek vnímání, uvědomělý odraz jevů vnějšího světa, např. odraz určitého předmětu.“²⁰⁾ Vnímáme tedy předměty nebo jev jako celku. Z množství podnětů, které působí na naše receptory, si analyzátoři vybírají jen některé, zpravidla ty, které jsou něčím nápadné.

Jde tedy o první fázi získávání výpovědi a představuje získávání informací o objektivní realitě. Výpovědi jsou odvislé od subjektu, který je podává, proto se zde jedná o subjektivní odraz objektivní reality. V důsledku čehož se výpovědi různých osob o stejné události mohou lišit, aniž by šlo o záměr podat lživou výpověď. Zároveň je však třeba dodat, že ne všechny podněty, i když spolu souvisejí nebo probíhají ve stejný okamžik, jsou vnímány stejně intenzivně. „Člověk vnímá věci a události jako určité celky, např. hořící objekt jako zdroj sálání tepla, barvu ohně, praskot, hoření, činnost lidí okolo apod., přičemž nejsilnější prvky vždy dominují (např. tratoliště krve při dopravní nehodě) a ostatní (nepřevládající), mohou unikat naší pozornosti.“²¹⁾

Vjemy skutečnosti jsou modifikovány minulými zkušenostmi osoby i aktuálně působícími city. Vnímání je tedy ovlivněno nejen okolnostmi, za kterých vnímání probíhá, aktuálním psychickým stavem osoby, duševním zdravím osoby, profesionálním zaměřením osoby, pozorností, intelektem, individualitou jedince, vzděláním, schopnostmi, ale i osobností vyslychaného. Zároveň je třeba brát v úvahu, zda šlo o vnímání bezděčné, neúmyslné, které slouží pro běžnou orientaci v životě a zostří se jen v případě nezvyklých okolností nebo nápaditostí od vnímání úmyslného, záměrného, kdy se osoba soustředí na probíhající události, proto je toto vnímání přesnější a podrobnější.

Bolest, emoce, únava či obyčejné nepohodlí, může rušit proces vnímání natolik, že se jedinec stává nepozorným k obvyklým vjemům přijatým smyslovými orgány.

S pojmem vnímání a jeho kvalitou souvisí i pojem pozornost, jehož definici je obsažena v knize *Výslech a psychologie taktó*, že pozornost: „znamená zaměřenost

²⁰⁾ STRAUS, J. a kolektiv *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 105

²¹⁾ NĚMEC, M. *Kriminalistická taktika pro policisty*. Praha: Eurounion, 2004, s. 186

a soustředěnost psychické činnosti na určité podněty směřující k jejich co nejširšímu a nejuplněnějšímu odrazu ve vědomí. “²²⁾

Pozornost při vnímání znamená, že se vnímání stává zaměřené, výběrové vzhledem k jednomu či více předmětům a naopak pro jiné předměty současně působící, může být pozornost zmenšená nebo může vyústit až v nepozornost. Obecně se má za to, že čím více pozornosti věnuje osoba určitému předmětu, tím dokonalejší vnímání tohoto předmětu bývá. Podobně je řečeno v knize *Kriminalistická taktika*.²³⁾

Pro rozlišení druhů pozornosti jsem čerpala z knihy *Kriminalistická taktika*, kde se rozlišují 2 základní druhy:

a) *Neúmyslná (bezděčná)*, která vzniká bezprostředně pod vlivem neobvyklých okolností a působících podnětů. Tato pozornost probíhá bez volního úsilí, bez našeho záměru.

b) *Úmyslná (záměrná)*, která je založena na lidské vůli, vyplývá z rozhodnutí a vytýčeného cíle. Tato pozornost se udržuje cílevědomým úsilím.²⁴⁾

V první fázi i ve fázích následujících může dojít ke zkreslení. Pro určité vysvětlení těchto zkreslení čerpám z knihy *Taktika výslechu v přípravném řízení trestním*. V první fázi bývají označovány jako deformace (zkreslení, změny) v získané informaci, která se projevují například jako sluchová, optická a jiná zkreslení, nesprávné hodnocení rozměrů, množství, nesprávné soudy o vztazích, pořadí a jiných souvislostech mezi předměty a jevy. Mimo toho může jít také o chyby vnímání v důsledku afektů, emocí, sympatií, předsudků, dále může jít o chyby v důsledku nesprávného zaplnění mezer, například vnímání se nahrazuje běžným na základě vlastních dosavadních zkušeností nebo přirozeným, nutným. Také je třeba brát v úvahu vztah svědka k události.²⁵⁾

2.1.1.2 Zvláštnosti vztahující se k osobě svědka-poškozeného

Svědka-poškozený bývá přímo vtažen do děje, který se ho bezprostředně dotýká. Proto i jeho vnímání bývá oproti ostatním svědkům zaměřené a velmi intenzivní. Na druhé

²²⁾ MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B.: *Výslech a psychologie*. Praha : Orbis, 1966, s. 54

²³⁾ STRAUS, J. a kolektiv *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, str. 106

²⁴⁾ STRAUS, J. a kolektiv *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, str. 106

²⁵⁾ PROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V. *Taktika výslechu v přípravném řízení trestním*. Praha: SNP, 1987, s. 45

straně nelze jednoznačně vyvozovat, že poškozený musí o činu vědět vše detailně. Během procesu vnímání totiž mohou nastat v případě svědka-poškozeného poruchy, které se mohou projevit na kvalitě vnímání, více je o tom pojednáno v odstavci 2.1.1.4 nazvaném *Faktory negativně ovlivňující vnímání svědka-poškozeného*. Pro příklad uvedu stav silného citového rozrušení, které se může negativně projevit v kvalitě vnímání.

Na faktory, které mohou vnímání poškozeného ovlivnit, musí být brán vyslychajícím při výslechu zřetel. Protože vnímání může být současně zaměřené a velmi intenzivní na určitý předmět, kdežto ostatní okolnosti může vnímat svědek-poškozený jen povrchně. Více o tom pojednává kapitola 3 *Příprava a průběh výslechu*.

2.1.1.3 Faktory pozitivně ovlivňující vnímání svědka-poškozeného

Jak už bylo uvedeno výše, je vnímání poškozeného velmi intenzivní, to je dáno tím, že svědek-poškozený je přímo vtažen do děje. Při vnímání se zvláště soustředíme na podněty, které jsou neobvyklé, zajímavé, výrazné a mimořádné. Jako názorný příklad uvádím loupežné přepadení, podobně jako je zmíněno v knize *Výslech a psychologie*, kde pozornost poškozeného je v plném rozsahu soustředěna na zbraň a manipulaci s ní, kde zbraň v daný okamžik představuje dominantní předmět vnímání, kdežto další podněty vnímá pouze okrajově proto například není schopen podat popis útočnicka. Pokud jde o důležitost vnímaných předmětů, má se za to, že je dána tím, jak se předmět jeví poškozenému nebezpečný, proto se nejvíce soustředí na předměty bezprostředně nejnebezpečnější.²⁶⁾

K nebezpečnosti bych ještě dodala, že podle mého názoru se tu jedná o nebezpečnost v subjektivním smyslu, neboť záleží na vnímání poškozeným. Například pokud v případě loupežného přepadení útočnick drží v ruce atrapu, která objektivně žádné nebezpečí nepředstavuje, poškozený se jistě bude cítit bezprostředně ohrožen a vnímat tuto situaci jako reálně nebezpečnou a bude se soustředit na nebezpečný předmět.

Dalším faktorem, který pozitivně ovlivňuje vnímání je ten, zda jde o vnímání záměrné, úmyslné. Obecně se má zato, že při vnímání záměrném, úmyslném lze předpokládat věrnější a spolehlivější příjem informací. Naopak je tomu u vnímání neúmyslného, bezděčného, kde bývá kvalita a kvantita informací menší. Úmyslné pozornosti svědčí

²⁶ MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B.: Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966, s. 43

změny v působení podnětu, příkladem můžou být změny barev, střídání přítomnosti a nepřítomnosti působících podnětů apod. Spíše si také všimneme podnětů intenzivně působících nebo působících opakovaně.

To tedy znamená, že pokud je působení podnětů dynamické, nestereotypní, podléhající změnám, bývá vnímání kvalitnější. Vnímání mohou dále také pozitivně ovlivňovat dosavadní životní zkušenosti, profesní zaměření, znalosti, citové vztahy a zájmy.

2.1.1.4 Faktory negativně ovlivňující vnímání poškozeného

Pod vlivem nepříjemných podnětů osoba obvykle vnímá skutečnosti pomaleji a méně přesně. Přesnost vnímání negativně ovlivňuje zejména *aktuální psychický stav* osoby jako je únava, vyčerpanost, požití omamných a psychotropních látek, ospalost, špatný stav smyslových orgánů (špatný zrak, sluch) nebo nemoc, dále *silné citové rozrušení a emoce* jako jsou strach, pocit ohrožení, vztek. Svědek-poškozený pak pod vlivem působením těchto faktorů vnímá podněty zkresleně. I neutrální věci může pocítovat jako nebezpečné, může zveličovat intenzitu útoku, velikost a blízkost útočného předmětu. Svou roli může hrát i vliv *duševní nemoci*, při které může docházet ke zkreslení vnímání.

U poškozeného se v první řadě projevují obranné prvky v důsledku prožívané situace, takže není vyloučeno, že nepostřehne okolnosti, o kterých jiný svědek události zcela samozřejmě vypovídá. Například jak už bylo uvedeno výše, poškozený loupežného přepadení vnímá velmi intenzivně zbraň, kdežto vzhled samotného pachatele vnímá jen povrchně.

Podobně o tom hovoří i Hříva, který uvádí, že se může někdy jevit až neuvěřitelné, že poškozený o některých okolnostech nedokáže vypovídat. To může mnohdy vzbudit i podezření, že si trestný čin vymýšlí nebo předstírá. Pokud si poškozený na některé údaje nevzpomíná a není schopen je sdělit, i když k události došlo přímo před jeho očima, mluvíme o vzpomínkové mezeře, ta může být krátkodobá nebo trvalá, která je mnohdy neodstranitelná.²⁷⁾

Na kvalitu vnímání může mít vliv i to, jak dlouho podnět na poškozeného působí, neboť se má za to, že při dlouhodobém vystavení působení podnětů dochází k přizpůsobení se. To je ostatně uvedeno i v knize *Výslech a psychologie* takto: „Při soustavném působení

²⁷⁾ HŘÍVA, J. K některým psychologickým aspektům výpovědi poškozeného. Kriminologický sborník 1975, s. 652

podnětů se jim analyzátoři přizpůsobují, čímž se snižuje (přechází-li se od slabých podnětů k silným) nebo zvyšuje (od silných podnětů k slabým) intenzita nervových vzruchů v koře mozku.“²⁸⁾ Zjednodušeně řečeno, při dlouhodobém vystavení působení podnětům může dojít k adaptaci na tyto podněty a tím i ke zkreslení vnímání. Pro příklad můžeme uvést osobu, která dlouhodobě pracuje v hlučném nebo zápachajícím prostředí, pak může být otupělá k hluku nebo zápachu menší intenzity. Toto snížené vnímání je taktéž nutno brát v úvahu při hodnocení výpovědi, protože nemusí znamenat nevěrohodnost.

Jako negativní faktor můžeme zařadit i nedostatek pozornosti, neboť pokud jde při vnímání o sníženou pozornost nebo nepozornost, nemusí svědek-poškozený postřehnout ani to, co se odehrálo přímo před jeho očima.

Objektivní skutečnosti, které mohou mít vliv na kvalitu vnímání je například špatná viditelnost, velká vzdálenost od objektu vnímání, hlasité prostředí atd.

Vyslychající by měl brát v úvahu, ať už co se týká vnímání nebo dalších etap, že pokud svědek-poškozený neuvede některé okolnosti neznámá to automaticky nevěrohodnost jeho osoby nebo nepravdivost výpovědi, ale musí zkoumat, jaké faktory se mohly projevit při procesu formování výpovědi.

2.1.2 ZAPAMATOVÁNÍ

2.1.2.1 Zapamatování obecně a paměť

Zapamatování znamená paměťový proces, který spočívá ve vstípení si určitého obsahu informací, uchování tohoto obsahu v paměti, vybavování si paměťových stop a souvisí i s přirozeným procesem zapomínání.

Pamatujeme si spíše v symbolech než přesných kopiích vjemů. Pro lepší pochopení uvádím příklad zvolený v knize *Policejní psychologie*: „Přepadený si obličej lupiče v paměti kóduje např. jako „jižní typ“ a pro upřesnění hledá podobu pachatele se známou osobou.“²⁹⁾

To je důvodem, proč se mohou odlišovat výpovědi svědků ohledně podoby téhož pachatele. Dále Čírtková uvádí, že: „Subjektivní jistota nekorresponduje s přesností

²⁸⁾ MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B.: Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966, s. 35

²⁹⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 91

vzpomínky. Nemá žádnou praktickou hodnotu pro posouzení věrohodnosti sdělení.³⁰⁾ Což znamená, že i když jsou si vypovídající osoby naprosto jisté tím, jak daná situace probíhala, nemusí to znamenat, že se opravdu stalo přesně tak, a naopak, nejsou-li si vypovídající osoby úplně jisté tím co vnímali, neznamena to automaticky nevěrohodnost osob nebo nepravdivost výpovědi. Schopnost zapamatovat si je tedy schopností zafixovat si a podržet v paměti to, co bylo vnímáno.

Pokud jde o proces zapamatování, záleží jednak na momentálním duševním rozpoložení osoby a jednak na konkrétním stavu organismu. Odkazují na Čírtkovou : „ Každá vzpomínka se do paměti ukládá (kóduje) za zcela konkrétního duševního rozpoložení (člověk prožívá v tu chvíli vztek, smutek, strach...) a za zcela konkrétního stavu organismu (únava, svěžest, opojení alkoholem...). Zasunutá vzpomínka se pak objeví ve vědomí a lze ji přesněji reprodukovat tehdy, jestliže se osoba buď spontánně, či záměrně dostane do stejného rozpoložení a stavu, které panovaly v době ukládání zážitku do paměti.“³¹⁾

Jako definici pojmu paměti jsem zvolila tu, která je vymezena v knize *Výslech a psychologie*, a sice: „ Paměť jako rozumová činnost, spočívající v upevňování vjemů a prožitků, jejich uchování a konečně ve vybavení toho, co se vtisklo do vědomí člověka.“³²⁾

Rozlišujeme typy paměti podle délky trvání a sice paměť *senzorickou, krátkodobou a dlouhodobou* a podle formy ukládání informací na *vizuální, akustickou, sémantickou*. Můžeme rozlišovat paměť i podle obsahu paměti, a sice deklarativní, procedurální, epizodickou a sémantickou. Dále paměť můžeme dělit na *mechanickou a logickou*. Toto dělení jsem přebrala z knihy *Úvod do psychologie*.³³

Senzorická paměť uchovává informace přicházející ze smyslů. Tyto informace jsou podrženy po dobu nezbytně nutnou ke zpracování a rozhodnutí, zda jsou pro osobu dále důležité. Pokud ano, postupují dále do krátkodobé či dlouhodobé paměti. Co se týče délky trvání, jde obvykle o několik sekund až po desítky minut. Zároveň je třeba uvést, že senzorická paměť je velmi citlivá na vnější podněty. Straus například uvádí lehký

³⁰ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 91

³¹ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 91

³² MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B.: Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966, s. 60

³³ NAKONEČNÝ, M.: Úvod do psychologie. Praha: ACADEMIA , 2003, s. 219

otřes mozku, kdy člověk může zapomenout, co se odehrálo těsně před událostí.³⁴⁾ Krátkodobá paměť trvá až několik hodin a bývá spojována s řešením aktuálních problémů. A konečně paměť dlouhodobá, která „ je velmi stabilní a informace v ní obsažené mohou existovat mnoho let, dokonce i celý život.“³⁵⁾

Do dlouhodobé paměti se dostávají jen informace, které považujeme za dostatečně důležité, ostatní jsou jen obsahem krátkodobé paměti a následně zapomenuty. Vstěpování do dlouhodobé paměti probíhá buď záměrně (opakováním) nebo bezděčně. Kromě typů paměti rozlišujeme i její druhy a sice paměť motorickou, slovně-logickou, emocionální a názornou. Zjištění druhu paměti se může využít při taktice vedení výslechu. Například, pokud jde spíše o vizuální paměť, ukázáním fotografií nebo místa činu, jde-li o akustickou, puštěním nahrávky hlasu apod.

Podobně jako u vnímání má vliv na kvalitu a rozsah zapamatovaných informací to, zda se jedná o záměrné (úmyslné) zapamatování nebo o bezděčné (neúmyslné) zapamatování. Obecně se má za to, že při úmyslném zapamatování je rozsah a kvalita zapamatovaného větší. V knize *Kriminalistická taktika* je vysvětleno, co znamená zapamatování záměrné, a sice, že jde o zapamatování s cílem a snahou si vnímané zapamatovat, kdežto zapamatování bezděčné předem vytčený cíl nemá, a které je právě charakteristické značnými nedostatky (neúplnosti). Němec uvádí, že si u bezděčného zapamatování osoba zapamatuje asi 30% vnímaného.³⁶⁾

Podle mého názoru takové obecné procento zapamatovatelného u bezděčného stanovit nejde, neboť svoji roli hrají i další okolnosti, které v průběhu procesu zapamatování působí, jako příklad uvedu momentální duševní stav osoby.

Kromě této neúplnosti obsahu zapamatovaného bývají pro bezděčné zapamatování typické také další možné nedostatky, a to nepřesnost a deformace uchovaného, projevující se v tom, že vzpomínky jsou kusé, úryvkovité a nenavazující na sebe. Úmyslné i bezděčné zapamatování má výběrovou povahu, což znamená, že si snáze zapamatujeme věci odlišné, nápadné, neobvyklé nebo věci, ke kterým máme nějaký vztah.

³⁴⁾ STRAUS, J. a kolektiv *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 100

³⁵⁾ STRAUS, J. a kolektiv *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 101

³⁶⁾ NĚMEC, M. *Kriminalistická taktika pro policisty*. Praha: Eurounion, 2004, s. 186

2.1.2.2 Zvláštnosti zapamatování vztahující se k osobě svědka-poškozeného

U procesu zapamatování platí pro svědka-poškozeného podobné principy, které byly zmíněny u vnímání, a sice to, že svědek-poškozený se děje účastní a tedy jde pro něj o subjektivně významné a důležité informace. Proto bývá jeho zapamatování obvykle velmi kvalitní a dlouhodobé. Pro poškozené bývá časté vrácení se k činu ve vzpomínkách a znovuprožívání jeho průběhu. Musil tento proces nazývá upevňováním paměťových stop.³⁷⁾

K vrácení a připomínání si činu dochází buď úmyslně (např. při výslechu nebo při sdělování jiným osobám) nebo neúmyslně, kdy se vzpomínky samy objevují v mysli osoby (např. noční můry).

2.1.2.3 Faktory pozitivně ovlivňující zapamatování svědka-poškozeného

Do faktorů, které pozitivně ovlivňují zapamatování patří v první řadě to, že událost se poškozeného bytostně dotýká a má k ní hluboký intenzivní vztah. Dalším faktorem je, že se ve vzpomínkách k události často vrací a opakovaně si vybavuje její průběh nebo o události mluví.

2.1.2.4 Faktory negativně ovlivňující zapamatování svědka-poškozeného

Podobně jako u procesu vnímání podílejí se na zapamatování vnější vlivy, duševní rozpoložení osoby a aktuální stav organismu. Platí tak například fakt, že intenzivní negativní emoce jako silné rozrušení narušují ukládání informací do dlouhodobé paměti, následkem může být nepřesné nebo neúplné zapamatování si průběhu události.

„Existuje i psychologická teze (mechanismus potlačování), podle níž jsou nepříjemné, negativně citově zabarvené vzpomínky z vědomí vypuzovány.“³⁸⁾

Je to jakýsi mechanismus nevědomé obrany, kterým se osoba vypořádává s prožitou událostí. Kromě toho i: „automatické či zautomatizované činnosti mohou probíhat bez vědomé kontroly a nebývají proto zapamatovány. Totéž platí o reflexních reakcích.“³⁹⁾

Jako příklad uvedu zamykání dveří, kdy si poškozený nemůže později vzpomenout, zda zamykal či ne.

³⁷⁾ MUSIL, J. Oběť v roli svědka.. In K problematice obětí trestných činů. uspoř. P. Vitoušová. Praha: Bílý kruh bezpečí 1995, str. 43

³⁸⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 93

³⁹⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 340

Pro zapamatování samotné události má také vliv činnost nebo situace, která vlastní události předcházela či ji následovala. „Vštipení a uchování vnímaných informací mohou narušit intenzivní, výrazné nebo chaotické aktivity bezprostředně předcházející nebo následující, tj. působící v době, kdy má být vnímané uloženo do dlouhodobé paměti (tzv. retroaktivní a proaktivní útlum).⁴⁰⁾

Například, pokud se poškozená osoba po dopravní nehodě dostala do stavu šoku, nemusí si vzpomínat na události, které po nehodě následovaly. Jako příklad situace, která události předcházela uvedu vyhrožování zbraní při pokusu vraždy, kdy se poškozený cítí bezprostředně ohrožen na životě, a proto může být vštěpování informací zhoršeno.

S procesem zapamatování a uchovávání paměti souvisí i proces zapomínání, což znamená, že vzpomínky postupem času blednou a vytrácejí se nebo si je obtížně vybavujeme. Nejrychleji probíhá proces zapomínání v průběhu 2-3 dnů po osvojení si, proto je důležité provést výslech co nejdříve po události. Ale ani toto doporučení výslechu co nejdříve po události nemusí platit vždy. Obecně platí, čím je událost starší, tím hůře si ji pamatujeme. Pokud jsou však vzpomínky výrazně citově zabarvené můžeme si je pamatovat i celý život.

V tomto oddílu bych ještě chtěla zmínit pojem amnézie, neboli ztráta paměti, která může být vyvolána například nemocí nebo úrazem. Pro názornost uvedu pokud svědek-poškozený utrpěl při dopravní nehodě otřes mozku, mohou se objevit problémy s vybavováním události, ať již těch okolností, které události předcházely, nebo těch, které po události následovaly.

2.1.3 MYŠLENÍ

Myšlení lze charakterizovat jako zprostředkované, zobecňující poznávání skutečnosti, zejména v jejích podstatných znacích a vztazích. Zprostředkovaností se přitom rozumí okolnost, že při myšlení jsou ze smyslových dat činěny závěry, které nelze bezprostředně registrovat smysly, např. kriminalisté vysuzují ze stop na místě činu na pravděpodobný způsob spáchání. Zobecněním (generalizací) se chápe fakt, že z konkrétních zaregistrovaných údajů a dat vyvozujeme podstatné a příznačné znaky, které jsou pak aplikovány v obdobných situacích. Proces myšlení se opírá o určité

⁴⁰⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 342

myšlenkové či rozumové operace. K základním operacím myšlení patří srovnávání, rozlišování, generalizace a abstrakce.⁴¹⁾

Myšlení obdobně jako ostatní procesy formování výpovědi je také ovlivněno city a motivačními stavy. Pokud je poškozený v silném rozrušení, může to ovlivnit průběh jeho myšlenkových operací.

„Pomocí procesů myšlení jedinec zpracovává a vyhodnocuje přijímané informace.“⁴²⁾

Čírtková uvádí, k jakým zdrojům chybovosti myšlenkových procesů může dojít. Vzhledem k osobě poškozeného bych uvedla zejména nekontrolované prosakování citů a potřeb do procesů myšlení (požadování potrestání pachatele za každou cenu), používání nesprávných nebo nedostatečných výchozím informací (osoba se ocitla v šoku, nepamatuje si průběh události, bere za výchozí to, co zaslechla od jiných osob) a konformismus myšlení (spočívající v nekritickém přijímání mínění většiny, může jím být například vliv médií).⁴³⁾

2.1.4 PŘEDÁVÁNÍ INFORMACÍ - REPRODUKCE A VYBAVOVÁNÍ SI FORMOU ZNOVUPOZNÁNÍ

Proces vybavování může mít dvě formy, buď znovupoznáním toho, co již osoba dříve vnímala pokud se s ním znovu setká (rekognice) nebo slovní vyličení prožité události, respektive toho, co je v paměti z prožité události uloženo (reprodukce).

„Vybavený zážitek není prostou, úplnou kopií zážitku původního. Vyznačuje se kvalitativními a kvantitativními změnami způsobenými zapomínáním.“⁴⁴⁾

Mezi kvantitativní změnu patří úbytek obsahu informací, což se projevuje v neúplnosti výpovědi, mezerovitostí výpovědi. Mezi kvalitativní změny patří nepřesnost informací, ať už se týká času, kdy k události došlo, místa, kde se událost odehrála, osob, které byly přítomny atd. Informace získané od vyslychaného mohou být někdy v rozporu s objektivními skutečnostmi, což může být zapříčiněno zejména působením subjektivních vlivů během samotného vnímání a i dalších etap formování výpovědi. Nemůže to být však automaticky považováno za lživou výpověď nebo posuzování

⁴¹⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 100

⁴²⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 101

⁴³⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 101

⁴⁴⁾ MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BARTA, B.: Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966, s. 68

svědka jako nevěrohodného, ale je třeba, aby vyslychající bral na zřetel i další okolnosti. Na průběh reprodukce, ať už v pozitivním či negativním smyslu, mají vliv interpersonální percepce, verbální i nonverbální komunikace a interakce mezi vyslychaným a vyslychajícím (viz. kapitola 3 Příprava a průběh výslechu).

Ve fázi vybavování může nastat přirozený paměťový jev nazývaný reminiscence. „Reminiscencí se rozumí náhlé, spontánní vybavení zdánlivě zapomenutého paměťového obsahu, které je vyprovokováno náhodnou souhrou příznivých okolností.“⁴⁵⁾

Reminiscence může být vyvolána například vnějšími okolnostmi, které v osobě evokují prožitou událost, například spatření fotky pachatele, navštívení místa události, ukázání útočné zbraně apod., nebo i při opakovaném výslechu, kdy se poškozenému spontánně vybaví další informace související s událostí.

2.1.4.1 Zvláštnosti vztahující se k osobě svědka-poškozeného

U svědků-poškozených je proces vybavování si a reprodukce události obvykle doprovázen negativní prožitkovou reakcí, která je spojena s opětovným ožíváním si zážitků z kritické události a její znovuprožívání. Velmi závisí na osobnosti poškozeného, jak je schopen se s událostí srovnat. Jak uvádí Čírtková, vzniká výslechový stres, a právě od osobnosti poškozeného se odvíjí, jak intenzivně ho osoba bude prožívat a jaké budou konkrétní projevy.⁴⁶⁾

2.1.4.2 Faktory pozitivně ovlivňující výpověď svědka-poškozeného

Faktor, který pozitivně ovlivňuje vybavování, je časový úsek, jež uplynul od události. Čím dříve po události svědek-poškozený reprodukuje prožité, tím lépe a detailněji bývá realita popsána, a zároveň bývá schopen rozlišit, co skutečně viděl a slyšel, a co si jen myslel nebo představoval.

Existují metody (tzv. techniky dotazování), kterými lze paměťový výkon ovlivnit. Pozitivním faktorem, který může pomoci při vybavování a osvěžování paměťových stop a tím i k detailnější a přesnější výpovědi, je opětovné setkání se s předmětem, osobou, nebo prostředím, které již dříve vnímal. Proto jsou například poškozenému ukazovány předměty z místa činu, fotky pravděpodobného pachatele apod. Pokud má vyslychaný

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 342

⁴⁶ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 349

problém rozpomenout se na určité informace, které zcela jistě vnímal, je také dobré zjistit, co kritické události těsně předcházelo a co bezprostředně následovalo. Více je tento odstavec rozebrán v kapitole 3 Příprava a průběh výslechu.

Jako zvláštní pododstavec bych do faktorů, které mohou pozitivně ovlivnit vybavování a reprodukci zařadila také metody, které slouží k osvěžování paměťových stop, a sice vyšetřovací hypnózu, kognitivní interview a princip asociace.

Metody osvěžování paměťových stop:

• Vyšetřovací hypnóza

Vyšetřovací hypnóza je nazývána jako zvláštní prostředek osvěžování paměti. V praxi není odborníky přijímána jednoznačně, proto i její užití bývá spojeno s mnoha podmínkami, za kterých lze hypnózu provádět. Čírtková uvádí, že: „Hypnóza je nejčastěji vymezována jako změněný stav vědomí.“⁴⁷⁾ Hypnózou lze docílit odblokování paměti a tzv. hypnotickou hypermnézií“.⁴⁸⁾

V knize *Psychologie v právu* je snaha hypnózu dále specifikovat jako stav, pro který je typická: „maximální koncentrace s vyloučením periferního vnímání (vnímání okolí).“⁴⁹⁾ Mohli bychom ji tedy definovat jako maximální soustředění se na ohniskový bod.

Hypnóza je krajním prostředkem a měla by být použita jen v závažných případech, kde jiné možnosti jsou již vyčerpány, a za předpokladu, že poškozený vnímal, ale nevzpomíná si, byl přítomen, ale nevěnoval pozornost nebo ani neví že vnímal, ale z okolností vyplývá, že byl přítomen (například u alkoholového okénka).

Další podmínkou pro použití metody hypnózy je dobrovolný souhlas osoby a předchozí podrobný výslech. Poškození se hypnóze podrobují nejčastěji v případech, kdy si vlivem traumatické události nejsou schopni událost vybavit, protože v důsledku tohoto traumatu došlo k obranným mechanismům vytěsnění nebo odmítnutí negativního prožitku. V neposlední řadě je také podmínkou, aby ji prováděl zkušený klinický psycholog nebo psychiatr, a aby o jejím průběhu byl pořízen podrobný záznam nebo byla jinak zachycena.

Jak bylo naznačeno výše, hypnózu je účelné použít v určitých charakteristických situacích, kdy svědek-poškozený vnímal, ale z nějakého důvodu si nepamatuje.

⁴⁷⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 404

⁴⁸⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 405

⁴⁹⁾ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 14

Podrobněji o těchto situacích hovoří Čírtková, a sice uvádí 3 charakteristické situace. Za první, pokud: „*vyslychaná osoba má jasnou vědomost, že událost vnímala, pozorovala, rozpomíná se, že si před časem pamatovala, avšak mezitím zapoměla a nyní si nemůže děj nebo jeho části vybavit.*“ Jako příklad této situace je uváděno, když si svědek zapamatoval SPZ vozidla, tedy ví, že určitě vnímal, ale mezitím ho zapomněl. Za druhé: „*osoba byla přítomna inkriminovanému ději, nevěnovala mu však pozornost, není si jista, zda celý průběh skutečně vnímala, protože to nepovažovala za důležité a nyní neví, zda si některé skutečnosti zapamatovala*“ Jako příklad je zvolena situace, kdy si svědek matně vzpomíná na přítomnost osoby, která se v kritické době na místě činu objevila, ale není si úplně jistý, zda si přesně zapamatoval její popis. Za třetí: „*vyslychaná osoba má amnézii na událost, neví o tom, že by vnímala, neví, co dělala a jak děj proběhl, na nic si nepamatuje, ale z jiných informací lze vyvodit, že byla události aktivně přítomna.*“⁵⁰⁾ Jako příklad této situace bych uvedla poranění hlavy a následný otřes mozku, kdy poškozený může mít amnézii na událost, která toto zranění zapříčinila.

Co se týká způsobu provádění hypnózy, tak jde o uvedení hypnotizovaného do stavu, v němž, jak uvádí Čírtková, dojde k úplnému uvolnění těla se zavřenými očima, umožňující mozku vyplavit potlačené a podvědomé obsahy znovu na povrch.⁵¹⁾

Existují ovšem i odpůrci vyšetřovací hypnózy jako metody osvěžování paměťových stop, kteří poukazují na nebezpečí tzv. „pošpinění“ paměti. Co znamená pošpinění paměti vysvětluje Čírtková tak, že ve stavu hypnózy mohou být hypnotizérem do paměti osoby zavlečena nová fakta, o kterých dotyčná osoba následně vypovídá jako o skutečně vnímaných událostech. Je třeba ovšem podotknout, že k tomuto pošpinění paměti nedochází spontánně, ale pouze vlivem sugesce hypnotizéra. Čírtková uvádí, že k tomu může dojít v terapeuticky či výzkumně orientované hypnóze.⁵²⁾

• Kognitivní interview

Kognitivní interview můžeme charakterizovat jako poznávací rozhovor, jehož cílem je zjistit od dotyčné osoby co možná nejvíce informací a detailů, které by vedly k vyřešení nebo objasnění konkrétního případu. Při výslechu svědka-poškozeného se z kognitivního interview vychází, ale volí se vhodnější termín kognitivní výslech.

⁵⁰ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 406

⁵¹ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 407

⁵² ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 407

Kognitivní výslech je tedy vlastně zvláštním postupem při výslechu. To znamená, že výslech by měl být přizpůsoben tak, aby byl maximálně podporován paměťový výkon svědka-poškozeného, to se ostatně uvádí i v knize *Výslech a psychologie*.⁵³⁾

Používá se zejména v situacích, kdy nejsou k dispozici jiné stopy nebo indicie pro objasnění případu. Podstata tohoto postupu spočívá v prožitkovém návratu do původní situace, což znamená, že se svědek-poškozený vzpomínkami přenesse do doby události, vybaví si prostředí, ve kterém se událost odehrála, čímž se stimuluje jeho paměťový výkon. Dále popisuje vše, co se mu při tom vybavuje, ať už okolnosti samotné události, dále okolnosti, které události předcházely, a také samozřejmě okolnosti, které po události následovaly. Poškozený sdělí vyslyšajícímu vše, co ho napadne, i pokud mu skutečnosti přijdou nepodstatné nebo nesouvisející. Nakonec je vyslyšchaný vyzván, aby se pokusil situaci vylíčit z pohledu ostatních zúčastněných osob. Cílem je získat co nejvíce informací a pokud možno co nejdetailnější informace o případu, včetně těch, které by jinak osoba považovala za nepodstatné a nedůležité.

Rozeznáváme dva druhy kognitivního interview a sice základní a rozšířené, které se navíc zaměřuje na interakci vyslyšchaného a vyslyšajícího, a to hlavně v účinném kladení otázek při výslechu.

- **Princip asociace**

Znamená jedním podnětem vyvolat sled podnětů (jejich řetězení), a tím získání informací z paměťových stop poškozeného. Pokud si například poškozený nemůže vzpomenout na jméno osoby, může postupně odříkávat písmena abecedy nebo hledat v telefonním seznamu. Další možností, nemůže-li si například vzpomenout na značku auta, může být ukázání fotek, nebo nákrešů atd. Vždy je nutné, aby měl poškozený možnost vybrat z více variant a nedošlo tak k sugestivnímu působení.

2.1.4.3. Faktory negativně ovlivňující výpověď poškozeného

Velký vliv na vybavování, na přesnost a detailnost výpovědi má časový interval mezi událostí a podáním výpovědi. Čím déle od události osoba vypovídá, tím bývají vzpomínky slabší. Dalším negativním faktorem bývá vliv silného rozrušení. Jako ukázkou tohoto faktoru volím příklad z knihy *Výslech a psychologie*, kde se uvádí, že má

⁵³⁾ MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BARTA, B.: Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966, s. 70

vliv na vybavování zejména u výsledků konaných bezprostředně po prožité události, a to především po přepadení, pohlavním zneužití nebo znásilnění.⁵⁴⁾ Proto se v těchto případech doporučuje odložit výslech na pozdější dobu, aby se poškozený z události trochu vzpamatoval.

Třetím rušivým elementem na proces paměťového vybavování je výslechový stres, který se vyskytuje hlavně u poškozených traumatizovaných prožitou událostí. Tento stres může zmírnit zejména vyslychající vhodným navázáním kontaktu s vyslychaným a snahou zmírnit napjatou atmosféru výslechu. Příkladem může být snaha o uklidnění svědka-poškozeného, poučením proč je výslech potřeba, jak bude výslech probíhat, jak bude dál probíhat vyšetřování atd.

Jako zdroje možného zkreslení informací ve výpovědi se uvádějí také tendence k neúplnosti a tendence ke změně obsahu informace. Tendence k neúplnosti se projevuje hlavně v monologické části výpovědi, kde se vyslychaný obvykle drží hlavní osy události a věci, které subjektivně považuje za nepodstatné, okrajové neuvádí. Tendence ke změně obsahu informace spíše nastává v dialogové části výslechu, kdy si vyslychaný výpověď subjektivně upravuje, ať už nahrazováním, vylepšováním nebo míšením částí vzpomínek. K tomu dochází zejména v situacích, kdy je osoba ochotna spolupracovat a snaží se odpovídat na otázky, ale odpověď nezná nebo si nemůže si vzpomenout, a je jí nepříjemné zklamat vyslychaného. Může dokonce i nevědomky dojít ke vzniku tzv. klamných vzpomínek. Klamné vzpomínky můžeme charakterizovat jako souhrnné označení pro nepřesnou reprodukci pamětí uchovávaných informací. Vzpomínkové mezery můžeme dělit podle toho, zda si vzpomínkovou mezeru poškozený uvědomuje či ne, zda tuto mezeru vyplní jiným obsahem atd. Čírtková jmenovitě rozděluje vzpomínkové mezery na vzpomínkovou mezeru uvědomovanou, prostou vzpomínkovou mezeru neuvědomovanou, neuvědomovanou vzpomínkovou mezeru vyplněnou jiným obsahem, vzpomínky s časovými posuny, obsahově rozšířené vzpomínky a snové vzpomínky.⁵⁵⁾

V případě pochybností a podezření na to, že se jedná o klamné vzpomínky, se doporučuje pokládat vhodně zvolené otázky, kterými se prověří obsah výpovědi. Zejména vhodné je použití otázek doplňujících, zpřesňujících a kontrolních.

⁵⁴⁾ MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B.: Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966, s. 70

⁵⁵⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 345

Na závěr tohoto oddílu bych tedy chtěla shrnout, že na vybavování a reprodukci mají vliv vnější a vnitřní vlivy působící na osobu svědka-poškozeného. Příkladem vnějších vlivů může být například působení médií, reakce okolí, okolnosti, za kterých událost vnímal. Příkladem vlivů vnitřních mohou být vlastní představy, myšlenky a výroky, duševní rozpoložení.

Faktorem nepříznivě ovlivňující samotnou verbalizaci vzpomínek, což znamená slovního vyjádření obsahu uchovaných informací, bývá nedostatečná inteligence nebo přílišný stres. I pokud si svědek-poškozený dokonale pamatuje na událost, může jeho slovní vyjadřování vzbuzovat pochybnosti týkající se věrohodnosti jeho osoby nebo pravdivosti výpovědi. Proto se vyžaduje ze strany vyslychajícího profesionalita, citlivý přístup a přizpůsobení vedení výslechu konkrétní osobě svědka-poškozeného.

2.2 SUGESCE A SUGESTIBILITA JEDINCE

Na závěr této kapitoly bych se ještě zmínila o sugesci a sugestibilitě, a jejím vlivu na proces formování výpovědi v jejích jednotlivých etapách. O tom, jaký může mít sugesce a sugestibilita dopad při provádění samotného výslechu, více pojednávám v *kapitole 3 Příprava a průběh výslechu*. V této pasáži se tedy budu věnovat vysvětlení pojmů sugesce a sugestibilita, a také jaký může mít vliv v jednotlivých fázích procesu formování výpovědi.

Sugesce znamená imperativní působení na city druhé osoby tak, aby s vyloučením racionální kontroly převzala určitou ideu. Pro zjednodušení se tedy dá říct, že sugesce je schopnost jedné osoby ovlivňovat osobu druhou tak, aby vzala za svůj názor působící osoby bez toho, aby o něm přemýšlela.

Suggestibilita znamená ovlivnitelnost, tedy zvýšená přístupnost vlivu jiné osoby.

Existují určité faktory, které podmiňují zvýšený sklon k sugestibilitě. K těmto faktorům patří v první řadě věk, protože starší lidé, děti a nezletilé osoby mají zvýšený sklon k sugesci. Dále závisí na aktuálním zdravotním a psychickém stavu, například těžce nemocní lidé, lidé po úrazu, duševně nemocní mohou být zvýšeně sugestibilní. Závisí také na sociálním prostředí, ve kterém žije nebo z kterého pochází, protože lidé pocházející z horšího sociálního prostředí mají obvykle vyšší sklon k sugesci. Patří sem i intelekt, vzdělání a profese, kterou vykonává a je prokázáno, že lidé s vyšším vzděláním jsou méně sugestibilní. A určitě bych sem zařadila i vztahy, ve kterých se

osoba vyskytuje, např. vztahy nadřizenosti a podřizenosti, respekt k autoritě, které mohou sugestibilitu zvyšovat.

V knize *Výslech a psychologie*, jsou kromě těchto vyjmenovaných zmíněny ještě další možné předpoklady zvýšené sugestibility, a to stavy oslabení organismu, jako stáří, gravidita, onemocnění, tělesné i duševní přetížení, vyhladovění, psychické strádání, rekonvalescence, sociální izolace, psychické poruchy při mozkových nádorech a arterioskleróze, hysterie, delirium tremens.⁵⁶⁾

Z hlediska procesu formování výpovědi a následně výsledku má zvýšená sugestibilita vliv na posuzování věrohodnosti výpovědi. Jak už bylo uvedeno výše, existují skupiny osob zvýšeně sugestibilních. V průběhu procesu formování výpovědi mohou druhé osoby působit na osobu svědka-poškozeného, a tím ovlivňovat jeho proces formování výpovědi. Příkladem působení na svědka-poškozeného mohou být názory okolí, jak k činu došlo, prezentace trestného činu v médiích apod.

3. PŘÍPRAVA A PRŮBĚH VÝSLECHU

3.1. PŘÍPRAVA VÝSLECHU

*„Výslech je složitá, náročná a odpovědná činnost, která má dopad na osobní svobodu a práva osob na jedné straně a na druhé má vliv na objasnění či neobjasnění trestných činů.“*⁵⁷

Z uvedeného citátu vyplývá, že velmi důležitý je nejen samotný průběh výslechu, ale řekla bych, že již samotná příprava, která výslechu přechází, a kterou by vyslychající neměl podceňovat. Přípravu výslechu můžeme členit na dvě na sebe navazující fáze, a sice přípravu organizačně-materiální a přípravu obsahovou, která se dále rozděluje na dvě podskupiny, a to fázi analytickou a fázi syntetickou. U charakterizování jednotlivých fází se budu snažit postihnout, čím se liší běžný výslech od výslechu svědka-poškozeného.

3.1.1. Příprava organizačně- materiální

Tato fáze, jak už plyne z názvu, se zaměřuje na přípravu organizace výslechu, což znamená zejména volbu vhodného prostředí výslechu. Nejedná se však jen o

⁵⁶ MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B.: Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966, s. 117

⁵⁷ PROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V.: Taktika výslechu v přípravném řízení trestním. Praha:SPN, 1987, s. 29

volbu místa, kde bude výslech probíhat, tedy jestli půjde o výslech v kanceláři nebo speciální výslechové místnosti nebo jinde, ale také půjde o vytvoření vhodné atmosféry výslechu, a s tím související zařízení místnosti, teploty, osvětlení, dále určení konkrétního okruhu osob přítomných atd.

3.1.2. Příprava obsahová

Obsahovou přípravu můžeme dělit na fázi analytickou a fázi syntetickou. Cílem této fáze je zjištění doposud neobjasněných okolností události, které jsou známé svědkovi-poškozenému a také informací, které jsou bezpečně známé.

a) Analytická fáze

„Analytická fáze přípravy výslechu obsahuje analýzu znalostí, schopností a psychického stavu vyslychajícího, analýzu dosud shromážděných materiálů, jakož i analýzu osobnosti vyslychaného.“⁵⁸⁾

Jak uvádí Straus je hlavním cílem této fáze ujasnit okruh všech okolností objasňované události. Vychází se tedy z toho, že se nejprve určí okolnosti, které doposud vůbec nejsou objasněné nebo jsou objasněné pouze částečně nebo nedostatečně, a dále se určí okolnosti, které se mají být právě výslechem objasněny. Okolnosti, které mají být výslechem objasněny mohou být jednak důkazním materiálem a jednak materiálem pomocným.⁵⁹⁾

b) Syntetická fáze

„Spočívá ve volbě taktických záměrů vedení výslechu a ve zpracování plánu výslechu.“⁶⁰⁾

Plán výslechu znamená určení cíle výslechu, místa a času konání, pořadí vyslychaných osob atd. Cílem výslechu je získat od svědka-poškozeného pokud možno co nejdetailnější informace o průběhu události. Co se týká místa konání, závisí na momentálním stavu svědka-poškozeného, proto k výslechu například může dojít v nemocnici, nedovoluje-li zdravotní stav svědka-poškozeného dostavení se na místo pro konání výslechu obvyklé. Jde-li o čas konání výslechu, měl by být výslech proveden co nejdříve po události, ale je třeba také

⁵⁸⁾ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminalistika. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 328

⁵⁹⁾ STRAUS, J. a kolektiv Kriminalistická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 108

⁶⁰⁾ STRAUS, J. a kolektiv Kriminalistická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 109

přihlédnout ke stavu poškozeného, zejména jedná-li se o trestný čin znásilnění, ublížení na zdraví apod., pak by bylo vhodnější výslech trochu odložit.

3.2. PRŮBĚH VÝSLECHU

Cílem výslechu je získání relevantních informací o vyšetřovaném skutku. S ohledem na to, že výslech představuje pro svědka-poškozeného značnou psychickou zátěž, jsou pro jeho průběh stanovena normativní pravidla, obsažená v §§ 97-103 TR.

V průběhu výslechu nedochází mezi vyslychajícím a poškozeným pouze ke komunikaci, jakožto vzájemné výměně informací, ale také k vnímání těchto osob navzájem neboli interpersonální percepci, a také k vzájemnému ovlivňování neboli sociální interakci. Všechny tyto uvedené skutečnosti mohou ovlivnit průběh výslechu i ochotu poškozeného vypovídat.

Kriminalistika rozlišuje tři stadia výslechu. Tato stadia se nijak zásadně neliší v případě výslechu svědka-poškozeného či jiných osob, proto nastíním průběh jednotlivých etap jen v krátkosti.

a) Úvodní stadium

V tomto stadiu dochází k prvotnímu kontaktu vyslychajícího se svědkem-poškozeným, je ověřena jeho totožnost, je seznámen s důvodem výslechu, zjištěn vztah svědka-poškozeného k věci a ostatním účastníkům.

b) Monolog

V této fázi je svědek-poškozený požádán o podání souvislé výpovědi k předmětu věci, vyslychající do výpovědi nezasahuje, může ji jen usměrňovat.

c) Dialog

Po té, co svědek-poškozený podá souvislou výpověď, začne vyslychající klást poškozenému otázky s cílem doplnit jeho výpověď a odstranit případné rozpory ve výpovědi. Otázky musí být pro poškozeného srozumitelné, nesmí působit sugestivně ani nesmí být úskočné (kapciozni).

V průběhu výslechu může vyslychající využít taktické postupy výslechu, které směřují k získání pravdivé a pokud možno co nejdetailnější výpovědi (postupy uvádím níže).

3.2.1. Taktické postupy výslechu

„Taktikou výslechu rozumíme systém taktických postupů pro získání pravdivé a úplné výpovědi.“⁶¹⁾

V knize Kriminologická taktika je tato definice rozšířena a zároveň jsou uvedeny postupy, které lze za základní taktické postupy výslechu považovat. „Taktika výslechu představuje tvůrčí proces založený na výběru a aplikaci vhodných taktických postupů pro dosažení cíle výslechu v konkrétní výslechové situaci.“⁶²⁾

Podobná definice je uvedena i v knize Kriminologická taktika pro policisty a sice, že: „Taktika výslechu je aktivní tvůrčí proces skládající se z myšlenkových operací vyslychajícího, jehož výrazem je souhrn aplikovaných nejefektivnějších postupů pro řešení obecné úlohy výslechu v konkrétním případě.“⁶³⁾

Ať už vezmeme za základ jakoukoli z těchto více či méně obecných definic, vždy směřují k dosažení společného cíle výslechu, a to získání pokud možno pravdivé a úplné výpovědi. Pro určité rozčlenění základních taktických postupů používaných při výslechu, jsem čerpala z knihy Kriminologická taktika. Za základní taktické postupy lze tedy považovat:

- Formování psychologického kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným
- Analýza výpovědi v průběhu výslechu
- Poskytování pomoci vyslychanému při vybavení si zdánlivě zapomenutého a subjektivních nedostatků reprodukce (také pro překonání chybných vzpomínek).
- Působení na vyslychaného, který vypovídá nepravdivě, případně vypovídat odmítá⁶⁴⁾

Tyto postupy podrobně rozebírám níže v podkapitolách, se zaměřením na výslech svědka-poškozeného.

Výslech svědka-poškozeného by měl probíhat co nejdříve po prožití události, ostatně toto pravidlo platí obecně i pro výslech dalších osob, protože s postupujícím časem vzpomínky blednou a vytrácejí se. Ovšem u některých trestných činů, například znásilnění, se doporučuje vyslechnout osobu po události jen ohledně nejnnutnějších

⁶¹ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminologika. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 330

⁶² STRAUS, J. a kolektiv Kriminologická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 113

⁶³ NĚMEC, M. Kriminologická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004, s. 206

⁶⁴ STRAUS, J. a kolektiv Kriminologická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 113

údajů a podrobnější výpověď odložit až na určitou dobu po události, aby se poškozená osoba z činu trochu vzpamatovala.

V knize *Taktika výslechu v přípravném řízení trestním* se podobně uvádí: „ Výpovědi svědka ve stavu vzrušení, strachu, leknutí bývají totiž kusými, nepřesnými a nejasnými. V takovém případě je vhodné omezit se při prvním výslechu jen na to, co je nutné k provedení opatření směřujících k zabránění novým trestným činům, odhalení a zadržení pachatele, apod. Teprve za 2 až 4 dny je možno provést úplný výslech.“⁶⁵⁾

Zároveň je nutno při výslechu svědka-poškozeného brát ohled na jeho aktuální zdravotní stav, vhodnost výslechu vzhledem k zdravotnímu stavu konzultovat s ošetřujícím lékařem a případně výslech odložit.

Odlišnost oproti jiným vyslychajícím osobám spočívá v tom, že svědek, který je současně poškozenou osobou, si zpravidla pamatuje okolnosti trestného činu trvaleji a detailněji než jiný svědek, a to v důsledku své zainteresovanosti na události. Důsledkem této zainteresovanosti na případu může být následná neobjektivnost osoby svědka-poškozeného při výpovědi, ať už úmyslná či nevědomá. Jak uvádí Hříva: „ Osoba, za normálních okolností zcela objektivní, se jako poškozená stává neobjektivní, a to ve větší či menší míře, přičemž tato neobjektivnost může být jak úmyslná, tak i nevědomá.“⁶⁶⁾

Proto je při výslechu svědka-poškozeného nutno brát zřetel na možné projevy neobjektivnosti, a používat při výslechu správné taktické postupy, aby se předešlo negativním důsledkům.

I vnímání, zapamatování a reprodukce poškozených má své nedostatky, které byly zmíněny u procesu vytváření výpovědi. Výpověď poškozené osoby je ovlivňována několika faktory, kterými jsou podmínky, za kterých došlo k vnímání jevu, schopnost zapamatovat si, schopnost reprodukovat zapamatované, časová prodleva výpovědi od události. Ve výpovědi poškozeného se také mohou objevit prvky svědčící o snaze po pomstě, zvláště v případech, kdy byla napadena fyzická integrita osoby, kdy napadená osoba může okolnosti spáchaného činu zveličovat.

⁶⁵ PROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V. *Taktika výslechu v přípravném řízení trestním*. Praha: SNP, 1987, s. 45

⁶⁶ HŘÍVA, J. K některým psychologickým aspektům výpovědi poškozeného. *Kriminalistický sborník* 1975, s. 651

3.2.1.1. Formování psychologického kontaktu mezi svědkem-poškozeným a vyslychajícím

Pro svědka-poškozeného není mnohdy lehké hovořit o proběhlé události, zvláště pokud jde o trestné činy, kdy byla zasažena tělesná integrita osoby, například u znásilnění, domácího násilí nebo pohlavního zneužívání. Tito poškození oznamují čin velmi často se zpožděním i z důvodu toho, že se bojí reakcí okolí a hlavně přístupu orgánů činných v trestním řízení. Proto je prvořadým úkolem vyslychajícího navázat vhodný kontakt s poškozeným a hlavně vybudovat vztah důvěry mezi nimi, protože vhodný kontakt a vztah důvěry má velký vliv na efektivitu výslechu. Vytvoření a udržení psychologického kontaktu v průběhu celého výslechu poškozeného by mělo být prvořadým úkolem vyslychajícího. Psychologický kontakt se formuje již od první interakce mezi účastníky výslechu, proto je podle mého názoru důležité již samotný způsob předvolání osoby k výslechu.

Vytvoření vhodného kontaktu je odvislé od osobnosti vyslychajícího, vnějšího výslechového prostředí, způsobu předvolání, seznámení s předmětem výslechu a postavením vyslychaného. K navázání psychologického kontaktu přispívá jednak vhodné výslechové prostředí, oblečení a úprava zevnějšku vyslychajícího, slušné a korektní vystupování vyslychajícího, vhodný psychologický přístup k vyslychané osobě atd. Samozřejmostí by mělo být představení vyslychajícího v úvodu výslechu a eventuálně poskytnutí občerstvení. Nejprve by se při výslechu mělo začít obecnými věcmi, aby se poškozený trochu uklidnil a postupně se rozmluvil.

„Opakem psychologického kontaktu je psychologický střet mezi zájmy vyslychaného a vyslychajícího. K tomuto konfliktu dochází zejména tehdy, je-li vyslychaný silně motivován nevyprávět, či vyprávět nepravdivě.“⁶⁷⁾ Jako příklad, kdy je poškozený motivován nevyprávět, uvedu blízké příbuzenské vztahy mezi poškozeným a pachatelem nebo strach z reakce pachatele. Příkladem motivace vyprávět nepravdivě může být snaha pomstít se pachateli.

Za nejdůležitější způsoby formování kontaktu vyslychajícího s vyslychajícím pokládám ty, které jsou uvedeny v knize *Taktika výslechu v přípravném řízení trestním*, a sice vhodný způsob vyzvání osoby k výslechu, vhodně zařízená a vybavená výslechová místnost a vytvoření správné výslechové situace, správný způsob chování

⁶⁷⁾ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminalistika. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 331

vyslýchajícího, forma seznámení s procesním postavením vyslýchaného, poznání osobnosti vyslýchaného.⁶⁸⁾

Příkladem správné výslechové situace je nepřítomnost přebytečných osob při výslechu, nerušení v průběhu výslechu, ať už se jedná o vstup cizích osob, telefonování během výslechu nebo odbíhání během výslechu. Příkladem správného chování vyslýchajícího je podání vysvětlení důvodu předvolání k výslechu, vysvětlení v jaké věci, co se od něj očekává, poučení o tom jak bude výslech probíhat a jak bude dále probíhat vyšetřování. Seznámení s procesním postavením znamená vysvětlení postavení vyslýchaného, poučení o jeho právech a povinnostech.

Prostředkem působení na vyslýchaného je kromě **verbální komunikace** i **komunikace neverbální**, jejíž složky jsou zejména mimika (výrazy tváře), pohledy (oční kontakt), tělesné pohyby (pohyby končetin, trupu, krku a hlavy), tělesný postoj (držení těla). Při výslechu svědka-poškozeného hraje roli i vystupování vyslýchajícího, intonace jeho hlasu, mimika a gesta. Vyslýchající by měl být při výslechu svědka-poškozeného taktí, získat si důvěru poškozeného, být empatický, ale zároveň by měl vždy zachovávat profesionální odstup.

3.2.1.2. Analýza výpovědi svědka-poškozeného v průběhu výslechu

Během výslechu svědka-poškozeného, stejně tak jako u výslechu dalších osob, si vyslýchající klade otázky týkající se pravdivosti a věrohodnosti výpovědi, podobně se uvádí v knize *Kriminalistická taktika*.⁶⁹⁾ Při výslechu svědka-poškozeného je nutno počítat s osobní zainteresovaností na případu, a proto možnému výskytu zkreslení ve výpovědi. Neznamená to však, že výpověď svědka-poškozeného bude automaticky nahlížena jako nepravdivá nebo nevěrohodná. Již v průběhu kapitoly 2 *Proces utváření svědecké výpovědi* jsem uvedla, jaké faktory ovlivňují proces formování výpovědi u osoby svědka-poškozeného.

Analýza výpovědi tedy znamená posuzování pravdivosti výpovědi. Tedy to, v jaké míře odpovídá výpověď objektivní realitě a věrohodnosti osoby, která výpověď podává.

⁶⁸ PROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V. Taktika výslechu v přípravném řízení trestním. Praha: SNP, 1987, s. 40

⁶⁹ STRAUS, J. a kolektiv Kriminalistická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 117

Věrohodnost můžeme rozlišovat na věrohodnost obecnou a věrohodnost speciální. Obecná věrohodnost představuje komplexní psychologickou charakteristiku osobnosti, a znamená schopnost podat věrohodnou výpověď. Nezáleží zda osoba vystupuje v postavení svědka-poškozeného či jiné osoby. Tato obecná věrohodnost může být ovlivněna povahovým založením osoby podávající výpověď nebo i třeba duševní chorobou. Speciální věrohodnost je ovlivněna založením osoby podávající výpověď nebo i duševní chorobou. Speciální věrohodnost vyjadřuje do jaké míry je daná výpověď v konkrétním případě pravdivá, a do jaké míry koresponduje se skutečností. Lze říci, že se výpověď považuje za pravdivou, pokud popisuje události tak, jak se skutečně staly bez toho, aby byly nějak zkreslovány.

I v případech, kdy je osoba ochotna vypovídat úplně a pravdivě, může docházet ke zkreslení výpovědi, a to buď v důsledku přirozených uvědomovaných procesů, např. v procesu zapomínání, nebo v případech, kdy osoba není schopna rozlišit mezi vnějšími a vnitřními zdroji informací. Například pokud osoba zaslechne nějaké informace z médií nebo má subjektivní pocit, že se to určitě tak odehrálo.

V knize *Psychologie v právu* se dále uvádí, že: „Věrohodnost výpovědi také poškozuje úmyslné a cílevědomé zkreslení výpovědi, jímž vypovídající subjekt sleduje vlastní nebo cizí prospěch.“⁷⁰⁾ Pro lepší pochopení bych uvedla příklad, kdy se poškozený chce pachateli pomstít, proto může úmyslně uvádět informace, o kterých ví, že jsou nepravdivé. Tato situace může nastat například v případě vyčíslení způsobené škody pro náhradu škody nebo ovlivnění výše trestu. Jako příklad prospěchu cizí osoby bych uvedla případ poškozených domácím násilím, kdy se může stát, že tito poškození nakonec vypovídají ve prospěch pachatele, ať už z důvodu strachu z pachatele nebo obav z reakcí příbuzných.

Samotnou věrohodnost výpovědi můžeme hodnotit několika způsoby, a sice:

- Porovnávání výpovědi s ostatními důkazy

Existuje-li rozpor mezi výpovědí a ostatními důkazy, může být jednou z možných příčin to, že došlo k nepříznivému ovlivnění některých faktorů v rámci procesu formování výpovědi, kterými jsou vnímání, paměť, myšlení a reprodukce. Nebo další příčinou může být to, že vyslýchaný lže. Zvláštnosti vztahující se k poškozenému týkající se procesu formování výpovědi byly zmíněny v kapitole 2 nazvané *Proces formování*

⁷⁰⁾ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 103

svědecké výpovědi. Příčiny lživé výpovědi svědka-poškozeného mohou být například pomsta, tlak médií nebo okolí.

- Prověření vnitřní shody údajů v výpovědi

V případě, že se od sebe podstatně liší výpověď téže osoby, pak existuje podezření, že některá z výpovědí je nepravdivá, nebo jsou nepravdivé všechny. Zde nevidím zvláštnosti mezi výpovědi svědka-poškozeného a jinými osobami. Důležité je pomocí cílených otázek vyslychajícího zjistit, která z výpovědí nebo která část výpovědi, je pravdivá.

- Vyjasnění dalších okolností důležitých pro konkrétní případ

Vyjasnění dalších okolností znamená prověřování toho, zda vyslychaný mohl mít k dispozici uváděné zdroje informací, zda mohl znát okolnosti, o kterých vypovídá. Rovněž v tomto případě neshledávám zvláštnosti u svědka-poškozeného.

K hodnocení pravdivosti a věrohodnosti výpovědi je třeba od svědka-poškozeného zjistit všechny podrobnosti k předmětné věci, které jsou mu známy a dále zjistit, kde tyto informace získal a kdo je může potvrdit. K posouzení věrohodnosti mohou být přizváni i odborníci, ať už jde o psychologa či psychiatra. Ti pomohou určit, zda toto chování má původ v charakterových a morálních vlastnostech poškozeného nebo je důsledkem prožité události. V některých případech se může objevit i simulace, kdy ke spáchání trestného činu vůbec nedošlo. V tomto případě hovoříme o nepravé oběti.

„Označuje se tak osoba, která se vydává za oběť trestného činu, ačkoli ji ve skutečnosti není.“⁷¹⁾ Podle mého názoru se mohou nejčastěji vyskytnout nepravé oběti u pojistných podvodů, jejichž cílem je získat finanční zvýhodnění. Při podezření, že se jedná o falešnou oběť se doporučují tyto postupy: identifikace, konfrontace, indikace pro další kroky.⁷²⁾

3.2.1.3. Poskytování pomoci při překonávání překážek vypovídat a k vybavení si zdánlivě zapomenutého

Pomoc při překonávání překážek se určitě nevztahuje jen na osobu svědka-poškozeného, ale i na ostatní svědky události, naopak obviněný si obvykle okolnosti a detaily činu dobře pamatuje. Proces poskytování pomoci je založen na vzájemné

⁷¹⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 225

⁷²⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 227

spolupráci vyslychajícího a osoby poškozeného, kdy se vyslychající snaží oživit paměťové stopy a tím zefektivnit výpověď poškozeného.

Pomoc může být poskytnuta v situaci, kdy vyslychaný chce vypovídat, ale nemůže si dříve vnímané skutečnosti vybavit, vzpomínky jsou zkreslené, nepřesné, klamně či mezerovité anebo vlivem subjektivních vlastností a stavů je reprodukce chybná.

„Při výslechu se tento taktický postup uplatňuje tehdy, když si vyslychaný nemůže na určité okolnosti vzpomenout anebo má vzpomínky zkreslené, s mezerami, nebo mylné, příp. vzhledem k svým subjektivním vlastnostem a stavům reprodukuje informace nepřesně, neúplně nebo chybně.“⁷³⁾

Mezi taktické postupy, které pomáhají při vybavování si, patří chronologické popisování dané události, využívání asociativních spojů, trpělivost vyslychajícího při výslechu, popis událostí, které předcházely a následovaly po hlavní události, a popis celkové situace události, pod který může zahrnovat popis tehdejšího počasí, času, okolí, přítomnosti dalších osob. Nejdříve by měly být poškozeným uváděny okolnosti, na které si pamatuje dobře, postupně okolnosti, které jsou mu nejasné. Je dobré uvádět všechny věci, které mu přijdou na mysl, i kdyby měl subjektivně pocit, že nejsou podstatné. Na vybavování má také pozitivní vliv použití asociace, jež byla zmíněna v kapitole 2 Proces utváření svědecké výpovědi a konkrétně oddíl *Metody osvěžování paměťových stop*. K vybavování na základě asociace může sloužit ukazování fotografií, plánů, náčrtů např. místa, podezřelých osob atd. Poškozenému také mohou pomoci vzpomínky na hraniční body události, jako jsou příjezd, významné okamžiky, ke kterým došlo v průběhu popisované události. Samozřejmě je možno použít i jiných metod kriminalistické praktické činnosti, a sice prověrku na místě, rekognici nebo konfrontaci. Na závěr bych chtěla ještě dodat, že i při poskytování pomoci je třeba trpělivosti ze strany vyslychaného. Měl by nechat poškozeného mluvit o věcech, které ho v souvislosti s činem napadají, a netrvat jen na poskytování těch nejpodstatnějších informací nebo ho nutit vypovídat za každou cenu. Poškozenému se můžou i při reprodukci pro vyslychajícího nepodstatných věcí, vybavit postupně také detailnější a podstatné informace týkající se činu.

⁷³⁾ STRAUS, J. a kolektiv Kriminalistická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 119

3.2.1.4. Působení na vyslýchaného, který vypovídá nepravdivě

Zvláštnosti nepravdivé výpovědi svědka-poškozeného oproti jiným osobám spíše vidím v důvodech, které ho k nepravdivé výpovědi vedou. Pokud jde o samo působení na svědka-poškozeného neshledávám odlišnosti. Vždy je nutné přihlížet k postavení poškozeného, jehož práva byla porušena, a pokusit se zjistit důvody, které ho ke lživé výpovědi vedou a za pomoci působení na vyslýchaného dospět k výpovědi pravdivé.

Základním úkolem působení je odhalit podstatu lživé výpovědi. Jde-li o samotné působení na vyslýchaného vypovídajícího lživě, je z hlediska zachování zákonnosti možný pouze jediný způsob působení, a sice metoda přesvědčování. „Přesvědčování (persuázi) chápeme jako metodu ovlivňování, při které se přesvědčovaný jedinec pod vlivem verbálního i nonverbálního působení přesvědčujícího (persuadéra) dobrovolně, zainteresovaně a zúčastněně ujišťuje o zdůvodněnosti nějakého stanoviska.“⁷⁴⁾

Za postupy dovoleného působení považuji napadání vnitřních rozporů ve výpovědi, rozporů mezi výpovědí svědka-poškozeného a ostatními důkazy, využití stavu emocionálního napětí, což znamená povinnost upozornit svědka-poškozeného na právní důsledky křivé výpovědi, působení na kladné vlastnosti vyslýchané osoby. Svědek-poškozený může vědomě vypovídat v neprospěch podezřelého například z důvodů msty, nepřátelství, vzniku škody nebo vyhýbavě, což může být způsobeno studem například u trestného činu znásilnění, nebo z obavy, že by vyšla najevo jeho vlastní činnost, nebo ve prospěch podezřelého například v případech domácího násilí ze strachu před násilníkem.

Mohou se ovšem vyskytnout i případy, kdy se výpověď svědka-poškozeného může jevit jako neúplná nebo nevěrohodná, ačkoli si je sám poškozený jistý, že vypovídá pravdivě. K tomuto nevědomému zkreslení dochází při procesu formování výpovědi, které bylo zmíněno již v kapitole 2 *Proces utváření svědecké výpovědi*. Jak se uvádí v knize Taktika výslechu v přípravném řízení trestním, je třeba odhalit: „nevědomé zkreslení, k němuž došlo při vnímání, neúplnost vjemů, odstranit překrytí vjemu (nánosy na něm), pomoci vyslýchanému obnovit v paměti zapomenuté, vysvětlit vyslýchanému, jaká úplnost informací se požaduje, pomoci mu překonat subjektivní nedostatky reprodukce.“⁷⁵⁾

⁷⁴⁾ MATOUŠKOVÁ, I., SPURNÝ, J.: Komunikace náročných situací v policejní praxi. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 93

V knize *Kriminalistická taktika pro policisty* se dále uvádějí jako možnosti působení na vyslýchanou osobu při podezření na lživou výpověď: „využití faktoru neočekávanosti a překvapení, využití nepřipravenosti vyslýchaného ke lži, využití nedostatečné informovanosti lživě vypovídajícího o již získaných důkazech apod.“⁷⁶⁾

Proto tedy v případech, kdy svědek-poškozený úmyslně skrývá pravdu nebo lže, je třeba ho ze lži usvědčit a přesvědčit ho, aby vypovídal pravdivě.

SUGESCE

Vysvětlení pojmu sugesce a sugestibilita bylo podáno již v kapitole 2 *Proces formování svědecké výpovědi*, proto se v tomto odstavci zmíním jen o možnosti výskytu sugesce při provádění výslechu, zejména sugestivních otázkách a sugestivním projevu vyslýchajícího.

Jen ještě zmíním Čírtkovou, která uvádí: „Sugesce je zdrojem nepravdivých tvrzení vyslýchané osoby a v extrémním případě vede k nepravdivým sebedoznáním.“⁷⁷⁾

Rizikem při provádění výslechu je sugestivní projev vyslýchajícího a sugestivní otázky, ať už k nim dochází záměrně nebo bezděčně. Tyto otázky mohou přimět osobu sdělovat informace, které ve skutečnosti vůbec nevnímala, nebo nevnímala způsobem jakým o nich vypovídá. Toto neplatí jen u osoby svědka-poškozeného, ale i u ostatních osob. Sugestivní otázky jsou otázky, které navozují přímo žádoucí odpovědi u vyslýchaného a podléhají jim spíše zvýšeně sugestibilní jedinci. Nezáleží na tom, zda jde o otázky, které jsou v souladu nebo v rozporu s objektivní realitou, ale na možnosti ovlivnění výpovědi. K tomu Šámal dodává: „Zákon sice výslovně zakazuje klást svědkovi pouze otázky sugestivní, ovšem nepřipustné jsou nepochybně i otázky kápiciozní.“⁷⁸⁾

Příklad sugestivní otázky: Měl na sobě pachatel černou bundu?

Příklad kápiciozní otázky: „„Je pravda, že jste viděl zakrváceného obžalovaného vycházet z domu, kde bydlela zavražděná?““⁷⁹⁾

⁷⁵⁾ PROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V. Taktika výslechu v přípravném řízení trestním. Praha: SNP, 1987, s. 28

⁷⁶⁾ NĚMEC, M. Kriminalistická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004, s. 210

⁷⁷⁾ ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 296

⁷⁸⁾ ŠÁMAL, P. a kolektiv: Trestní řád: Komentář, I. Díl 6 vyd. Praha: C.H.Beck, 2008, s. 893

⁷⁹⁾ Vácha, M. Kápiciozní otázky ve výslechové praxi. Československá kriminalistika, 1982, č. 3, s. 233

4. ZVLÁŠTNOSTI VÝSLECHU JEDNOTLIVÝCH VÝSLECHOVÝCH SKUPIN Z HLEDISKA SUBJEKTIVNÍHO STAVU OSOB A ZVLÁŠTNÍ DRUHY VÝSLECHU

4.1. Zvláštnosti výslechu z hlediska subjektivního stavu osob

V této pasáži bych se zaměřila na zvláštnosti výslechu svědků-poškozených v souvislosti s jejich subjektivním stavem. A sice na výslech nezletilých osob mladších 15 let, výslech mladistvých, výslech osob starších, výslech osob nemocných a zraněných, výslech umírajících, výslech osob psychicky defektních a výslech těhotných žen.

Lze říci, že obecné principy, které platí pro výslech jednotlivých výslechových skupin z hlediska jejich subjektivního stavu platí i pro výslech svědka-poškozeného, ovšem je třeba vždy brát v úvahu značnou psychickou zátěž, které je osoba poškozeného jak v době spáchání činu tak při výslechu vystavena, a proto by měl vyslýchající přizpůsobit vedení výslechu konkrétní osobě poškozeného.

4.1.1. Výslech svědků-poškozených mladších 15 let

Pro výslech dětí obecně platí, že jsou běžně způsobilé poskytnout věrohodnou výpověď. Výslech dětí je tedy zákonem připuštěn, ale zároveň je zákonem upraven tak, aby byla zajištěna jejich náležitá ochrana.

Poškozenou osobou je zde osoba, která ještě nedovršila 15 rok svého věku. Fakta uváděná dětmi mohou být velmi podrobná a výstižná, ale je důležité zjistit, zda je to způsobeno samotným vnímáním nebo snahou dětí vyhovět vyslýchajícímu a odpovědět způsobem, který pravděpodobně vyslýchající očekává, i když dítě dané údaje ve skutečnosti nevnímalo. K výslechu svědků-poškozených mladších 15 let by mělo být přikročeno co nejdříve po události, aby se předešlo možným zkreslením ve výpovědi, zejména proto, že děti patří do skupiny osob zvýšeně podléhající sugesci, a tudíž bývají náchylnější k možnému ovlivnění nejen vyslýchajícím, ale i okolím např. rodiči, médii. Děti se často snaží vyhovět vyslýchajícímu odpovědí na každou otázku a odhadnout jím očekávanou odpověď, bez ohledu na to, zda se zakládá na pravdě nebo ne. S přibývajícím věkem obvykle sugestibilita ubývá. Možný výskyt sugestibility by měl mít vyslýchající vždy na paměti, a proto být při kladení otázek opatrný a volit otázky s

rozvahou. Při výslechu dětí je také třeba dávat pozor na možná zkreslení výpovědi pod vlivem dětské obrazotvornosti a možný výskyt dětské lži, při které děti tomu, co vypráví, samy věří a nedokáží rozlišit, co je skutečnost a co fantazie. V některých případech se může vyskytnou i lež účelová, kdy děti úmyslně tvrdí nepravdu nebo pravdu úmyslně zamlčují, k tomu může dojít například při výskytu pohlavního zneužívání v rodině, kdy dítě buď zamlčí, že k takovému chování dochází, nebo naopak jako projev msty si toto chování záměrně vymýšlí. Další možnou komplikací při výslechu dětí může být problém s vyjadřováním, které může být způsobeno nedostatečnou slovní zásobou nebo prožitým traumatem. Proto by měl být vyslýchající trpělivý a snažit se formulovat otázky jasně, jednoduše a srozumitelně, a také dávat otázky spíše otevřené, aby dítě dostalo možnost projevit se. Kde je komunikace pro dítě obtížná, může se výslech dítěti ulehčit například nakreslením obrázku nebo použitím panenek v případech pohlavního zneužívání. Zvláště u dětských svědků-poškozených je mimořádně důležité prostředí, ve kterém se výslech odehrává, a velkou roli hraje i přístup vyslýchajícího. Doporučuje se barevné prostředí, zařízená místnost, přítomnost hraček, aby se dítě pokud možno cítilo uvolněně. Chování dítěte při výslechu je odrazem vyrovnávání se s prožitým traumatem. Každé dítě se s traumatem vypořádává jinak. To je důvodem, proč by vyslýchající neměl dělat předčasné závěry o věrohodnosti jen podle toho, jak se dítě vyjadřuje a chová. Vyslýchající by se měl nejprve informovat u dospělých o tom, co se stalo, aby byl předběžně informován dříve než začne s výslechem dítěte.

Trestní řád výslovně obsahuje zvláštnosti týkající se výslechu osoby mladší než 15 let v § 102 odst. 1 TŘ, jde-li o okolnosti, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj. Zároveň je uvedeno, že by výslech měl být prováděn zvláště šetrně a po obsahové stránce takovým způsobem, aby ho už nebylo třeba opakovat. K výslechu podle § 102 TŘ se přibere osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, psycholog, pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí či speciální pedagog. Jejich hlavním úkolem je přispět ke správnému vedení výslechu. Dalšími osobami, které se mohou účastnit výslechu dětí jsou rodiče, ovšem jen pokud jejich přítomnost může přispět ke správnému vedení výslechu. Mělo by to být zvažováno individuálně podle posuzovaného případu a případné role rodičů v něm. Přítomnost rodiče je nežádoucí, týká-li se projednávaný skutek jeho osoby. Osoby

mající zkušenosti s výchovou mládeže, pedagog či rodiče mohou navrhnout odložení úkonu na pozdější dobu nebo navrhnout přerušení nebo ukončení provádění úkonu, pokud by provedení úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav poškozené vyslychané osoby. Orgán činný v trestním řízení návrhu na odložení nebo přerušení vyhoví, nehrozí-li nebezpečí z prodlení.

Co se vedení výslechu týče, měl by být prováděn zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení už zpravidla nebylo třeba opakovat, jedná-li se o okolnosti, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat duševní a mravní vývoj vyslychaného poškozeného. V Trestním řádu je v § 102 odst. 2 uvedeno, že v dalším řízení by taková osoba měla být vyslechnuta znovu jen v nutných případech a v řízení před soudem je proto možné na podkladě rozhodnutí soudu provést důkaz přečtením protokolu i bez podmínek uvedených v § 211 odst. 1 a 2 TR. Jak výslech osoby poškozené mladší 15 let, tak výslech osoby poškozené mladistvé, by měl probíhat ve speciální výslechové místnosti. Velkou roli při výslechu dětí hraje tedy vnější prostředí, ve kterém výslech probíhá a hlavně atmosféra prováděného výslechu. To je důvodem, proč by měly k výslechu dětí fungovat speciálně zařízené místnosti, jejichž cílem je rychlejší navázání kontaktu s dítětem a vytvoření příjemného a bezpečného prostředí. K takovému pozitivnímu ovlivnění dítěte slouží vhodné zařízení místnosti, použití barev v interiéru, výskyt hraček, obrázků atd. Kromě vnějšího prostředí ovlivňuje průběh výslechu i samotný vyslychající. Vyslychající by se měl snažit poškozenému dítěti pomoci, ale zároveň být v pozici neutrální. Měl by vždy vystupovat profesionálně a nedávat najevo projevy antipatie, nedůvěry k dítěti, kárat dítě za jeho chování, odsuzovat ho a výchovně ho poučovat. Zvláště u dětí bych řekla, že je přístup vyslychajícího důležitý, protože pokud si nezíská důvěru dítěte hned na začátku, těžko ji získá později a výslech se může zkomplikovat neochotou dítěte vypovídat.

Co se způsobu vedení výslechu dětí týká, je nutno přihlížet k rychlejší unavitelnosti dítěte a ztrátě pozornosti. Proto by v průběhu výslechu měly být zařazovány podle potřeby pauzy nebo je také možné zvážit, zda by nebylo lépe rozložit výslech do několika sezení. Vždy je tedy nutné přizpůsobit vedení výslechu konkrétnímu dítěti. Podle mého názoru by se nemělo při výslechu hned přikročit k podstatě věci, ale spíše

nejprve odlehčit atmosféru, uklidnit dítě, seznámit ho průběhem a významem výslechu atd. Totéž bych uplatnila i při výslechu mladistvých.

4.1.2. Výslech mladistvých svědků-poškozených

Za mladistvého se považuje osoba, která je starší 15 let, ale ještě nedovršila 18 rok svého věku. Pro výslech mladistvých svědků-poškozených v zákoně žádné zvláštnosti stanoveny nejsou. Pro jejich výslech tedy platí obecné náležitosti, ale je třeba poskytnout jim podobnou ochranu jako dětem.

Pro mladistvé stejně jako pro děti platí nebezpečí možného sugestivního ovlivnění, i když s přibývajícím věkem obvykle sugestibilita klesá. Stejně jako pro děti by si měl vyslýchající dávat pozor při formulaci otázek a spíše volit otázky otevřené. I když to v zákoně výslovně zakotveno není i zde bych navrhovala, aby byl výslech proveden tak, aby již nemusel být opakován, jde-li o okolnosti podle § 102 TŘ, které by poškozeného mohly znovu traumatizovat.

Jak u poškozených dětí mladších 15 let, tak u mladistvých může mít na výpověď vliv i okolnost, zda pachatelem byla osoba cizí nebo blízký příbuzný poškozeného. Obvykle v případech, kdy je pachatelem osoba poškozenému blízká, tedy zejména v situacích sexuálního zneužívání nebo týrání ze strany dospělých osob, mohou být reakcemi nezletilého utajování, opožděné oznámení, pozdější odvolání výpovědi, sebeobviňování atd. Můžou nastat i případy, podle mého názoru k nim dochází v porovnání s výše uvedenými případy ojediněle, kdy mladistvý nebo dítě mladší 15 let lživě obviní jinou osobu z vymyšleného činu, zejména v případě konfliktů v rodině nebo jako způsob msty. Proto je v těchto případech nutno postupovat s maximální opatrností a poučit mladistvého o možných důsledcích. Je-li o případy obvinění blízkého příbuzného, nedoporučuje se přítomnost osoby na níž je dítě závislé při výslechu. V každém případě je nutné, aby vyslýchající zachovával nestrannost, objektivitu a nezaujatost. Jde-li o pachatele, který je pro poškozeného osobou cizí, může být poškozený zvýšeně sugestibilní, více zranitelnější, manipulovatelnější.

Pokud existují pochyby o věrohodnosti výpovědi mladistvého svědka-poškozeného, lze ji prověřit a upřesnit například výslechem na místě činu nebo předložením předmětu z místa činu.

4.1.3. Výslech osoby staré

K tomuto odstavci bych jen chtěla předeslat, že záleží na individuálním případě a celé řadě okolností týkající se psychického i fyzického stavu poškozené osoby. Podle mého názoru ani nelze stanovit věková hranice. Proto by se tato doporučení měla posuzovat podle konkrétního případu.

Při výslechu poškozené staré osoby je velmi důležité navození pocitu důvěry mezi vyslychajícím a poškozeným. Výslech by měl tedy probíhat šetrně, měl by být přizpůsoben stavu osoby, například být proveden přímo doma u poškozeného, neměl by být zbytečně protahován, ale zaměřen na získání podstatných informací. U výslechu starých osob může hrozit nebezpečí odbíhání od tématu, obšírnost ve vyprávění, nedokončené věty, zvýšená hovornost až upovídání, přesto by mělo být poškozenému umožněno volně vypovídat o události a případně jen mírně regulovat výpověď, aby se vztahovala k věci a zaměřit otázky na podstatné detaily. V kapitole věnované sugesci jsem uvedla, že starší osoby mohou být také zvýšeně sugestibilní, proto by si měl dávat vyslychající pozor na formulaci a obsah otázek, které pokládá. Další doporučení se týká délky doby výslechu, protože staré osoby bývají snáze unavitelné, proto je vhodné uzpůsobit výslech tak, aby bylo možno ho skončit co nejdříve, případně zařadit pauzy. U poškozených starých osob je také nutné počítat s možným výskytem větší náládovosti, gradováním povahových rysů nebo extrémním případem může být výskyt senilní demence, proto by měl být vyslychající s možnými riziky výskytu seznámen, a při výslechu by měl být obzvláště trpělivý, šetrný a citlivý.

Starší lidé mohou způsobenou újmu prožívat tísnivěji než ostatní poškození. K tomuto faktu přispívají pocity osamělosti, opuštěnosti a izolovanosti ve stáří. Podle mého názoru by bylo vhodné poskytnout těmto osobám odbornou pomoc nejen při výslechu, ale i následně.

4.1.4. Výslech osoby nemocné a osoby zraněné

U těchto poškozených je důležité vést výslech šetrně a citlivě a s ohledem na jejich zdravotní stav. V první řadě by měl být navázán dobrý kontakt s poškozeným, navození pocitu důvěry a bezpečí. K výslechu poškozené nemocné nebo zraněné osoby může kromě míst pro výslech obvyklých docházet i v nemocničním prostředí nebo v jiném léčebném zařízení nebo v domácnosti osoby. Výslech je ztížen i prostorovými

možnostmi nemocnice, kliniky, sanatoria. Pokud je to možné měla by být osoba vyslechnuta v samostatném pokoji a měly by být odstraněny pokud možno všechny rušivé elementy, jako vstupy cizích osob v průběhu výslechu, hluk atd. Vyslýchaná osoba může být upoutána na lůžko nebo být pod vlivem léků, na to by měl být brán při výslechu ohled. Pokud je osoba pod vlivem léků, mělo by se zvážit, zda je v daném stavu schopna poskytnout výpověď. Vedení výslechu by tedy mělo být přizpůsobeno aktuálnímu zdravotnímu stavu poškozeného a o přípustnosti výslechu rozhoduje pouze lékař. Výslech poškozeného by se měl omezit na co nejkratší dobu a být zaměřen na zjištění nejpodstatnějších informací. U zraněných osob se navíc může objevit pouhazový šok a s ním spojené negativní prožitky.

4.1.5. Výslech osoby umírající

Výslech poškozených umírajících osob může probíhat podobně jako u nemocných a zraněných osob na místech pro výslech obvyklých, v nemocničním prostředí i v domácnostech osob. S takto poškozenými je třeba jednat s velkou mírou taktu, projevením úcty, příliš osoby neunavovat ani nerozčilovat. Výslechem by měly být zjištěny všechny podstatné a důležité informace, protože opakovaný výslech třeba už nebude možný.

4.1.6. Výslech osoby psychicky defektní

Pokud je osoba psychicky defektní znamená to, že je nezpůsobilá k výslechu. Výslech poškozeného může být prováděn na místech výslechu obvyklých nebo i ve specializovaném psychiatrickém zařízení za účasti lékaře. Pokud je výslech prováděn mimo takové zařízení pak by bylo vhodné přibrat k výslechu specialistu – psychiatra. Vždy by měl být posouzen aktuální stav poškozeného a jeho schopnost vypovídat. Otázky by měly být pokládány jasně, jednoduše a srozumitelně.

4.1.7. Výslech těhotné ženy

Při výslechu poškozené těhotné ženy by výslech měl být přizpůsoben aktuálnímu zdravotnímu stavu. Zvláště v případě výslechu u rizikových těhotenství a ve vyšších stadiích těhotenství by měl být výslech provádět zvláště opatrně, v co možná nejkratším

čase, s přestávkami, je-li třeba. Při výslechu se soustředit na podstatu věci, zbytečně nerozčítovat ani nadměru netraumatizovat při líčení prožité události.

4.2. ZVLÁŠTNOSTI VÝSLECHU PODLE DRUHŮ VÝSLECHU

4.2.1. Výslech utajeného svědka

Utajení totožnosti svědka je upraveno a podmínky stanoveny v § 55 odst. 2 TŘ. K utajení totožnosti i podoby takového svědka může dojít, pokud zjištěné okolnosti nasvědčují tomu, že buď osobě svědka nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědectví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, a pokud nelze ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem. Utajení totožnosti znamená, že se jeho jméno, příjmení a jeho další osobní údaje do protokolu nezapisují, ale vedou se odděleně od trestního spisu, a přístup k nim mají pouze orgány činné v trestním řízení. Zároveň je stanoveno, že orgán činný v trestním řízení bezodkladně učiní všechna potřebná opatření, je-li třeba zajistit ochranu výše zmíněných osob a dále, že způsob ochrany stanoví zvláštní zákon. Tímto zákonem je zákon č. 137/2001 Sb. o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením. V průběhu trestního řízení je orgán činný v trestním řízení oprávněn průběžně zkoumat, zda jsou dány důvody utajení, a dojde-li k závěru, že důvody utajení netrvají, může rozhodnout o tom, že svědek nebude dále chráněn.

Právní úprava v § 209 TŘ upřesňuje podmínky, za kterých je poskytována ochrana svědka před soudem, v případě, že jde o svědka jemuž nebo osobě jemu blízké z podaného svědectví hrozí újma na zdraví, smrt nebo jiné vážné nebezpečí.

4.2.2. Opakovaný výslech

Někdy může nastat situace, kdy je potřeba osobu vyslechnout opakovaně. Ať už v řízení přípravném, pokud jde o výslech k týmž okolnostem, nebo i při jiných vyšetřovacích úkonech, jako je například rekoncance nebo prověrka na místě, nebo v soudním řízení. Při opakovaném výslechu poškozených osob je třeba vzít v úvahu okolnost, že opakovaný výslech může reevokovat prožité trauma, proto by měla být vždy posuzována jeho nezbytnost a naléhavost v konkrétním případě.

5. SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE neboli druhotné poškození oběti trestného činu

5.1. POJEM VIKTIMIZACE

„Viktimizací se míní proces poškození a způsobení újmy, čímž se fakticky z jedince stává oběť určitého trestného činu.“⁸⁰⁾ Ovšem samotným útokem na oběť viktimizace zpravidla nekončí. Proto rozlišujeme dvě základní fáze viktimizace, k nim se někdy uvádí i fáze třetí.

a) Primární

Primární viktimizace je chápána jako: „Újma způsobená pachatelem, a vzniká jako přímý, bezprostřední důsledek trestného činu.“⁸¹⁾ Další definice chápe primární viktimizaci takto: „Viktimizace je proces, v němž se potenciální oběť stává obětí skutečnou.“⁸²⁾ Důsledky primární viktimizace bývají označovány také jako primární rány. Způsobené následky můžeme dělit do skupin podle konkrétně způsobeného následku, a sice může být způsobena *fyzická újma*, do které zařazujeme například způsobení zranění, těžkého ublížení na zdraví nebo usmrcení, dále *finanční újma*, do které spadá například poškození či ztráta majetku, ušlý zisk nebo náklady na uzdravení, a dále *emocionální újma*, do které můžeme pořadit například nespavost, úzkostné stavy, fobie, snížená pracovní výkonnost, a které bývají značně obtížné a obtížně odstranitelné.

Primární viktimizací nemusí být postižena jen oběť samotná, ale i osoby blízké, jako příklad uvedu trestný čin vraždy, kdy jsou již samotným činem postižení pozůstali.

b) Sekundární

Sekundární viktimizace je chápána jako: „újma vznikající v důsledku reakcí formálních instancí sociální kontroly nebo neformálního sociálního okolí, např. *druhotné psychické poškození* oběti tím, jak na událost reaguje nejbližší okolí, nebo traumatizující projednávání věci před soudem apod.“⁸³⁾ Jedná se tedy nejen o bezprostřední reakce

⁸⁰⁾ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 116

⁸¹⁾ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 116

⁸²⁾ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. Kriminologie. 2. vyd. Praha: ASPI 2004, s. 143

⁸³⁾ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 117

laického okolí, ale též o reakce profesionálního okolí oběti. Za zdroj sekundární viktimizace bývá považováno i nevhodné chování orgánů činných v trestním řízení, mezi jehož projevy patří například necitlivý a netaktní přístup policistů k poškozenému, nevhodná komunikace s poškozeným, nesrozumitelné vysvětlení dalšího průběhu vyšetřování nebo odmítnutí poskytnutí informací. Následky sekundární viktimizace vznikají jako tzv. sekundární rány, bývají výlučně rázu psychického a jejich trvání může být různě dlouhé. Sekundární viktimizací mohou být kromě samotné přímé oběti trestného činu postiženi i oběti nepřímé, zprostředkované, kterými mohou být například členové její rodiny. Jako příklad sekundární viktimizace uvedu narušení rodinných vztahů například u trestného činu znásilnění. Následky sekundární viktimizace bývají mnohdy horší než následky viktimizace primární.

Tyto **sekundární rány** obvykle vyjadřuje následující trojice pocitů:

- Za *prvé pocit nespravedlnosti*, který se objevuje v procesu vyšetřování a soudního projednávání a souvisí s okolnostmi v jejich průběhu, které mohou oběť trápit. Mezi okolnosti, které pocit nespravedlnosti evokují, patří například nedostatečné poskytování informací oběti, opoždění či odložení soudního jednání, vyšetřování pachatele činu na svobodě, ukládání mírných trestů, alternativní tresty, jakými je například podmíněné odsouzení pachatele.

- Za *druhé pocit nedůstojnosti*, kdy oběti trpí pocitem ponížení a ztráty lidské důstojnosti. Tento pocit může být vyvolán například i necitlivě vedeným výslechem, nevhodnou reakcí blízkého okolí, přístupem médií.

- Za *třetí pocit izolace*, který se může projevit ve změně dosavadního postoje k životu, vyhýbání se lidem, uzavírání se do sebe, přerušení kontaktu se známými lidmi.

K těmto pocitům bych ještě zařadila *pocit bezradnosti*. Může se projevovat například v kladení si otázek, proč se to muselo stát zrovna jí, sebelítostí, pochybností o tom, zda se s proběhlou situací někdy dokáže srovnat.

Zároveň ovšem vznikají i tzv. **neviditelné rány**, které se projevují jako:

- *pocit zneuctění* – př. oběti se protiví, že ztratila svou vnitřní duševní rovnováhu, nebo ztratila přesvědčení, že je ve srovnání s ostatními v pořádku.

- *ztráta pocitu důvěry*, který ovšem neznamená jen důvěřovat cizím lidem, ale i svému okolí nebo dokonce až sama sobě.

- *ztráta pocitu autonomie* znamenající vědomí ovládnutí svého života. Poškozený začne pochybovat o tom, že může svůj život ovládat, svobodně se rozhodovat o svém jednání, volit mezi různými způsoby chování a mezi působenými následky. Pochybnosti o tom, že dokáže sám zvládnout a překonat nepříznivé okolnosti.

c) Terciární

Kromě těchto dvou základních fází viktimizace někteří autoři jako například Gillernová zmiňují ještě i fázi třetí, tzv. viktimizaci terciární, která se projevuje tím, jestli je jedinec schopen se s prožitou událostí a vzniklou újmou vyrovnat. Při terciární viktimizaci není jedinec schopen se dlouhodobě vyrovnat s prožitou traumatickou událostí a není schopen se vrátit do běžného života, přestože došlo z objektivního hlediska k nápravě, uzdravení či odškodnění.⁸⁴⁾

Dobrotka naproti tomu pokládá za terciární viktimizaci proces, ve kterém jsou poškozeny další, původně nezúčastněné osoby, jako jsou například pozůstalí.⁸⁵⁾ Podle mého názoru znaky, které se zde uvádějí pro terciární viktimizaci byly naplněny již v předchozí fázi, proto bych ponechala jen členění na primární a sekundární viktimizaci a terciární vůbec neodlišovala.

5.2. PŘEDCHÁZENÍ SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACI

Primární viktimizaci nelze zabránit, lze jen snížit možnost jejího výskytu redukováním previktivních faktorů. Pro předcházení sekundární viktimizaci, je podle mého názoru důležitá odborná příprava orgánů činných v trestním řízení, která by jim pomohla v jednání s obětí trestného činu. Zároveň by měla být oběti poskytována psychologická pomoc, nebo alespoň kontakt na místa, kde by jí dokázali pomoc poskytnout, poradit a pomohli jí tak začlenit se opět do běžného života. Pro představu uvádím organizace, které se poskytováním pomoci zabývají, a sice Bílý kruh bezpečí, DONA linka, ROSA. Zejména při prvním kontaktu s obětí a u výslechu by měly orgány činné v trestním řízení přes profesionální a objektivní přístup projevovat empatii, citlivě zacházet s obětí, duševně ji podporovat a mít zájem o to, aby byl čin řádně zjištěn a pachatel spravedlivě potrestán.

⁸⁴ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kolektiv: Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha, Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 139

⁸⁵ DOBROTKA, Heretik, 1999, s. 69

I u činů, u kterých je malá pravděpodobnost odhalení pachatele (př. kapesní krádeže, poškozování cizí věci, vandalství) by orgány činné v trestním řízení neměly odmítat přijmout trestní oznámení a sepsat patřičný záznam. Orgány činné v trestním řízení by neměly v průběhu výslechu hodnotit chování oběti, nedávat jí za vinu, že trestný čin vyprovokovala ani ji nepodezřívát z toho, že si čin vymyslela nebo zinscenovala, ale postupovat tak, aby vyšla najevo pravda, byly odstraněny rozpory ve výpovědi, eventuelně vyšly najevo další důležité informace. Neměly by na oběť tlačit, aby za každou cenu podala svědectví, je-li oprávněna svědectví odepřít anebo, je-li třeba jejího souhlasu k zahájení trestního stíhání. Poškozený by měl mít možnost volby, zda bude vypovídat, ovšem vztahuje se to pouze na okruh osob blízkých, neboť svědek má povinnost vypovídat.

Jelikož je pro oběť opětovné vybavování události mnohdy traumatizující, výslechy by se pokud možno neměly opakovat nebo trvat příliš dlouhou dobu. To klade nároky na důkladnou přípravu vyslychajícího na výslech poškozeného. Vyslychající by se měl na výslech předem připravit, soustředit se na podstatné nebo rozporné věci, seznámit se i s ostatními důkazy. Ideální je pokud je výslech dobře proveden, jsou zjištěna všechna důležitá fakta, aby nemusel být opakován a oběť mohla na událost co nejdříve zapomenout.

Dále bych se zmínila o posuzování věrohodnosti výpovědi, protože i zde musí orgán činný v trestním řízení postupovat zvláště opatrně. Oběť vnímá událost pod vlivem silného rozrušení a proto její vnímání může být zkreslené, to se může vztahovat i na zapamatování a reprodukci. Orgán činný v trestním řízení by neměl považovat výpověď automaticky za nepravdivou, jenom proto, že neobsahuje veškeré detaily nebo obsahuje některé nepřesnosti nebo rozpory vzhledem k ostatním provedeným důkazům. Ani pozdní oznámení by nemělo v policii vzbuzovat nedůvěru vůči oběti, protože pro oběť může být traumatizující přiznat, že se stala obětí trestného činu, že se o tom dozví okolí apod. Pozdní oznámení bývá typické například u trestného činu znásilnění nebo pohlavního zneužívání v rodině.

Poškozený se také může obávat projednávání věci před soudem a zveřejnění osobních informací z jeho života. Proto je při projednávání činu, pokud dojde na otázky osobní povahy a zveřejnění věcí ze soukromého života, důležitý zvláště citlivý přístup k oběti a zároveň vysvětlení, proč jsou údaje důležité a k čemu budou použity.

ZÁVĚR

Výslech jako jeden z možných důkazních postupů, může mít vliv na objasnění či neobjasnění daného případu, protože je významným zdrojem informací o činu. Výslech osoby svědka-poškozeného je podle mého názoru jedním z nejtěžších úkonů v trestním řízení, neboť klade nároky jak na osobu svědka-poškozeného, tak na osobu provádějící její výslech.

Poškozený sám často bývá oznamovatelem spáchaného trestného činu a zdrojem informací o něm. Zároveň bývá jeho výpověď důkazním prostředkem pro trestní řízení, a na ni se podobně jako na výpověď svědka vztahuje povinnost podat pravdivou výpověď, a případnou lživou výpověď hodnotit podle § 175 odst. 2 TZ jako trestný čin křivé výpovědi. Proto i výpověď svědka-poškozeného podléhá hodnocení věrohodnosti jeho osoby a pravdivosti výpovědi.

Pro poškozeného představuje trestný čin i následný výslech určitě značnou psychickou zátěž. Mnohdy se stává, že poškozený nevnímá samotné následky trestného činu tak závažně, jako přístup orgánů činných v trestním řízení při prvním kontaktu s ním, při samotném výslechu i při následných úkonech. Tím narážím na možná rizika vzniku sekundární viktimizace a jejích psychických následků, což bohužel není v praxi ojedinělé. Podle mého názoru by měli výslech poškozeného provádět vždy zkušení pracovníci seznámení s problematikou psychologie a viktimologie, eventuálně by měla být výslechu přítomna osoba psychologa. Povinná přítomnost jiných osob při výslechu, než jsou vyslyšající a poškozený, je zákonem stanovena pouze u výslechu dětí. Ovšem je nutno také dodat, že k sekundární viktimizaci nedochází jen přístupem profesionálních institucí, ale také laické veřejnosti k poškozenému, hlavně rodiny a nejbližšího okolí. Dovolím si upozornit na vydanou publikaci Helen Benedict – *To není vaše vina!*, která se snaží poskytnout cenné rady nejen obětem sexuálního napadení, ale i členům nejbližší rodiny v přístupu k ní.⁸⁶⁾

Co se přístupu orgánů činných v trestním řízení při kontaktu s poškozeným týká, dovolím si uvést některé zásady, které by se měly dodržovat. V prvé řadě by se měl

⁸⁶⁾ BENEDICT, H.: *To není vaše vina!* Columbia University Press, 1994 (nakladatelství a vydavatelství One Woman Press, 2003, přeložil Miroslav Korbělík, 2003)

vyslýchající snažit navodit pocity důvěry k němu a bezpečí, pokusit se poškozeného uklidnit, mluvit s ním klidně a být trpělivý, naslouchat mu, empaticky k poškozenému přistupovat, a vstřícně vůči němu vystupovat, vhodně volit otázky, pokládat otázky jasně a srozumitelně, neslibovat nespílitelné, vysvětlit mu následující postup apod.

Zatímco práva obviněného jsou zákonem ošetřena detailně, v úpravě práv poškozeného vidím nedostatky. V rámci chystané rekodifikace trestního práva procesního dozná změn i úprava postavení poškozeného. Úprava by měla směřovat k výraznému posílení práv poškozeného v trestním řízení (například možnost podat subsidiární nebo soukromou žalobu, žádat přiměřené zadostiučinění nebo vydání bezdůvodného obohacení), kromě toho by měl být vydán i samostatný zákon o obětech trestných činů, který by komplexně upravoval práva obětí trestných činů, která nemají procesní charakter (ochrana před sekundární viktimizací, právo na informace a pomoc, poradenství).⁸⁷⁾

Ve své práci se zabývám zvláštnostmi výslechu osoby svědka-poškozeného. Pro osobu svědka-poškozeného platí, až na zákonem stanovené výjimky, povinnost vypovídat. Zvláštnosti nastávají již v samotném procesu formování výpovědi, který zahrnuje etapy vnímání, zapamatování, myšlení a předávání informací. Snažila jsem se postihnout jednotlivé faktory vztahující se k poškozenému, které proces formování výpovědi mohou ovlivnit, a to ať už v pozitivním či negativním smyslu.

Odlíšnost od osoby svědka shledávám v tom, že osoba svědka-poškozeného bývá přímo vtažena do děje a je na věci osobně zainteresována. To může ovlivnit nejen výpověď poškozeného, ale i jeho přístup k trestnímu řízení. Velmi důležité je navázání správného kontaktu s poškozeným, čímž se podpoří ochota poškozeného vypovídat a podat pokud možno co nejpravdivější výpověď.

Příprava na výslech i samotný průběh výslechu klade značné nároky na osobu vyslýchajícího stejně jako na svědka-poškozeného. Výslech nemusí probíhat jen na místech obvyklých, ale podle aktuálního zdravotního stavu například v nemocnici nebo doma u poškozeného. U osob těžce nemocných je nutná předchozí konzultace s lékařem o vhodnosti výslechu apod. Zvlášť uzpůsobené výslechové prostředí se vyžaduje hlavně u výslechu dětí (barevné prostředí, hračky, přítomnost dalších osob při výslechu). Při výslechu hrají významnou roli schopnosti, dovednosti, zkušenosti a vzdělání

⁸⁷⁾ <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

vyslýchajícího. Závisí na jeho profesionálním přístupu, na jeho schopnosti empatie, schopnosti komunikace, vnímavosti neverbálních projevů apod.

Kvalitu a kvantitu získaných informací ovlivňuje také prostředí, ve kterém se výslech odehrává, atmosféra, která mezi vyslýchajícím a poškozeným panuje, vlastní vedení výslechu spočívající hlavně na formulaci a pořadí otázek, a způsobu, jakým jsou otázky kladeny, a samozřejmě také na přístupu vyslýchajícího i poškozeného k danému případu.

Co se samotného průběhu výslechu týká, nejenže záleží na tom, že se jedná o osobu poškozeného, z čehož plynou určité zvláštnosti, ale zároveň by měl vyslýchající zohlednit faktory jakými jsou věk poškozeného, jeho fyzický a duševní stav apod.

Výslech svědka-poškozeného tedy přináší určité zvláštnosti oproti výslechu jiných osob, které jsem se snažila ve své práci postihnout. Zvláštnosti se projevují již v procesu formování výpovědi a přecházejí do samotného výslechu. Velkým nebezpečím při výslechu svědků-poškozených je vznik sekundární viktimizace. Snažila jsem se postihnout, co vlastně sekundární viktimizace znamená, jak se projevuje, a jak ji lze předcházet. V příloze uvádím doporučení pro jednání policistů s obětí trestného činu, uveřejněné na webových stránkách Bílého kruhu bezpečí.⁸⁸

Závěrem tedy chci jen podotknout, že výslech představuje pro poškozeného značnou psychickou zátěž, proto by orgány v trestním řízení měly za všech okolností respektovat jeho práva a snažit se mu pomoci.

⁸⁸ http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=314

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

KNIHY:

- ANTL, M., VESELÝ, J. a kolektiv: Průvodce policisty trestním řízením se vzory procesních postupů Policie ČR. Praha: Linde, 2002
- BENEDICT, H.: To není vaše vina! Columbia University Press, 1994
(nakladatelství a vydavatelství One Woman Press, 2003, přeložil Miroslav Korbelík, 2003)
- CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GŘIVNA, T.: Trestní právo procesní. Praha:ASPI, 2008
- ČÍRTKOVÁ, L.: Forezní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004
- ČÍRTKOVÁ, L.: Moderní psychologie pro právníky. Praha: Grada Publishing, 2008
- ČÍRTKOVÁ, L.: Policejní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006
- GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kolektiv: Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha, Nakladatelství Karolinum, 2006
- JELÍNEK, J. Poškozený v českém trestním řízení. Praha: Karolinum, 1998
- KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005
- MARINI, M.: Utajený svědek a zvláštní ochrana svědka. Praha: Linde, 2008
- MARTINKOVÁ, M.: Zkušenosti obyvatel České Republiky s některými delikty – výsledky viktimologického výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007
- MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B.:Psychologie a výslechová praxe. Praha : Orbis, 1968
- MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B.:Výslech a psychologie. Praha : Orbis, 1966
- MATOUŠKOVÁ, I., SPURNÝ, J.:Komunikačně náročné situace v policejní praxi. Plzeň:Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminalistika. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004

- MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: C.H.Beck, 2007
- NAKONEČNÝ, M.: Úvod do psychologie. Praha:ACADEMIA , 2003
- NĚMEC, M. Kriminologická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Praha: C.H.Beck, 1997
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. Kriminologie. 2. vyd. Praha: ASPI 2004
- ONDRUŠ, R., RANDULOVÁ, K.: Průvodce policisty trestním řízením. Praha: Linde, 2001
- PROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V. Taktika výslechu v přípravném řízení trestním. Praha: SNP, 1987
- Sborník příspěvků z konference: K problematice obětí trestných činů a k výsledkům výzkumu obětí v České Republice. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Bílý kruh bezpečí, 1999
- SOUKUP, J. Sebeobviňování a nepravdivá doznání. Praha: Ústav kriminalistiky Právnické fakulty UK, 1973
- SPURNÝ, J. Psychologie výslechu. Praha: Portál, 2003
- ŠÁMAL, P. a kolektiv. Trestní řád komentář - I. Díl, 6. vyd., Praha:C.H.Beck , 2008
- STRAUS, J. a kolektiv Kriminologická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008
- VITOUŠOVÁ, P. K problematice obětí trestných činů, Sborník. Praha: Bílý kruh bezpečí, 1995

ČASOPISY:

- ČERVINKA, F., ČÍRTKOVÁ, L. Najde tzv. vyšetřovací hypnóza uplatnění v čs. kriminalistické praxi? Československá kriminalistika 1992, s. 55-60
- HRÍVA, J. K některým psychologickým aspektům výpovědi poškozeného. Kriminologický sborník 1975, s. 649-656
- PROTIVINSKÝ, M., JELÍNEK, J. Možnosti péče o svědky-oběti nejsou ještě vyčerpány. Kriministika 2000, s. 227-232
- ŠVAŇA, I. K problému oznámenia trestného činu a niektorým kriminálno-

taktickým otázkám výpovede poškozeného. Kriminalistický sborník
1976, s. 429-435

INTERNETOVÉ ZDROJE:

www.bkb.cz

www.rosa-os.cz

www.mvcr.cz

www.stopnasili.cz

www.obcanskeporadny.cz

www.portal.justice.cz

SEZNAM ZKRATEK

- TZ** zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon ve znění pozdějších předpisů
TŘ zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění
pozdějších předpisů
ZoR zákon č. 94/1963 Sb. o rodině ve znění pozdějších předpisů

PŘÍLOHA

Doporučení pro jednání policistů s oběťmi trestných činů

Pro příkladné jednání policistů s oběťmi trestných činů příkládám doporučení uveřejněné na stránkách Bílého kruhu bezpečí na adrese www.bkb.cz ze dne 9.2.2009

Policista v kontaktu s obětí TČ

Pro jednání policisty s obětí trestného činu je důležité znát, co oběť po činu prožívá, co cítí. Emocionální rány zahrnují zejména strach z pachatele, nedůvěru, nejistotu, nemožnost soustředit se, rozpomenout se na některé detaily činu, ale také vztek, podrážděnost a lítost. Policista by měl respektovat pocity oběti a v žádném případě by je neměl zlehčovat či zesměšňovat.

- **Do 36 hodin po činu oběť může být v šoku**, prožívá akutní stresovou reakci.

Hlavní zásady pro jednání policistů s obětí:

Informace – poskytněte oběti informace o obvyklém postupu ve vyšetřování, co se bude dít nyní a co později, kde oběť získá další informace, říkejte jen pravdu. Informujte srozumitelně o právech v trestním řízení, zejména o institutu zmocněnce a o peněžité pomoci státu. Nezapomínejte na pozůstalé (děti) odkázané výživou na zemřelého. Nebývají účastníky trestního řízení a mají možnost získat peněžitou pomoc. Poskytněte oběti informace o místech psychologické pomoci a podpory.

Důvěra a porozumění – oběť si zaslouží váš respekt, trestný čin nespáchala. Dejte jí to najevo svým chováním, buďte trpěliví a ptejte se bezprostředně po činu, zda jí můžete pomoci („Jak se cítíte?“ „Jste v pořádku?“ „Chápu, že máte zlost.“ „Je to naprosto normální, že se tak cítíte.“ „Nemám někomu zavolat?“ „Nemám s vámi chvíli raději zůstat, vidím, že vám není dobře.“).

Bezpečí – oběť má bezprostředně po činu, ale i později velký strach. Pomozte jí obnovit narušený pocit bezpečí. Přemýšlejte, co můžete v konkrétní situaci udělat. Můžete říci „chci, abyste věděl/a, že vám už nic nehrozí“, „domluví se sousedy, aby se na vás občas podívali“.

Empatie – zkuste se na moment vcítit do „kůže“ oběti, pomůže vám to zvolit nejlepší způsob jednání.

Otázky pokládejte tak, abyste oběť zbytečně netraumatizovali.

Mluvte stručně a jasně. Vždy se ujistěte, že vám oběť rozuměla. Tváří v tvář úřednímu vystupování se oběti stydí přiznat, že obsahu sdělení nerozumí (zejména starší lidé, mladiství a ženy). Začněte vstřícně: „Chci, abyste rozuměl/a tomu, co budeme dělat.“ „Jestli dovolíte, teď bych chtěl hovořit o tom, co se

stalo. Potřebuji další informace..“

Dopad trestného činu na oběť závisí na třech faktorech:

1. Previktimní osobnost pachatele (jaký byl člověk před trestným činem).
2. Okolnosti trestného činu (míra násilí, stupeň ponížení, hodnocení vlastního chování, chování jiných osob na místě činu).
3. Reakce okolí (rodiny, přátel, policistů, personálu nemocnice, soudních znalců, soudce a dalších).

Práva obětí:

- právo **na informace**, právo **na aktivní účast v trestním řízení**, právo **na náhradu škody**, právo **na zmocnění**, právo **na právní pomoc**, právo **na ochranu a bezpečí**

SUMMARY

The theme of my Thesis is the Specialities in examination of witness-injured. The thesis is divided into five parts.

In the first chapter I explain fundamentals terms. Mainly I deal with concepts: witness, injured, witness-injured and victim. I tried to define these terms and made reference to the valid legal regulation. In the second part of this chapter is explained what means concept of interrogation by the Police or examination before court. I allude to the kind of examination, sense of examination and target of examination. There is also mentioned the right to refuse testimony and prohibition of interrogation / examination of witness.

The second chapter deals with a process of testimony formation. I describe the particular phases of this process. It means perception, remembrance, thought process and reproduction. Of course there are factors, that could influence process of statement formation namely in positive or negative way. There is also explanation of the terms suggestion and suggestibility.

The third chapter is concerned with preparing and course of examination. I divided preparing of examination into organizing and contentual (analytic and synthetic) part. There is also mentioned prohibition of leading and questions during examination. First stage of testimony (stage of monologue) is important source of information and the injured should not be interrupted during this stage. Second stage (stage of dialog) is focused on questions answers. Next part of this chapter contains course of examination, especially tactical techniques relating to examination. Emphasis is placed on proper psychological contact between interrogating officer and witness-injured. There are also mentioned credibility of a witness, assessment a truthfulness of the testimony etc.

In the fourth chapter I mentioned specialities concerning questioning groups. It depends on age, health condition, psychological condition, gravidity. There is also mentioned repeated examination and undisclosed witnesses.

The final fifth chapter is engaged in a secondary victimisation, dangers of rise and especially prevention. An injured person relishes emotionally consequences of the secondary victimisation many times much worse than consequence of a crime.

Zvláštnosti výslechu svědka-poškozeného

Specialities in examination of witness-injured

Klíčová slova: výslech, svědek-poškozený, sekundární viktimizace

Key words: examination, witness-injured, secondary victimisation